

De schoolmeesters van Idaarderadeel in de loop der tijden.^a

Inleiding

Oorspronkelijk ging ook in Friesland het onderwijs geheel uit van de rooms-katholieke kerk, die op handel en wandel der schoolmeesters, alsmede op de in gebruik zijnde leerboeken nauwkeurig en gestreng toezicht uitoefende.

In 1580 werd in Friesland de rooms-katholieke leer afgeschaft en was nog slechts de gereformeerde (=hervormde) religie toegelaten. De kloosters werden gesecculariseerd en de opbrengsten bestemd tot de hervormde eredienst en het onderhoud van o.a. predikanten en schoolmeesters.^b

De reglementen en voorschriften veranderden nu aanmerkelijk, maar het beginsel "de school nauw verbonden aan de kerk" en van haar grotendeels afhankelijk, bleef gehandhaafd. De schooldienaar, die tevens kerkdienaar was, stond uitsluitend onder toezicht van de predikant en de kerkenraad. Vrijwel de enige eis die door de regering gesteld werd, was dat de schoolmeesters tot de gereformeerde religie moesten behoren. Ook op de leerboeken werd toegezien. Op de dorpen waren het de kerkvoogdijen, die de scholen stichtten en onderhielden en de schoolmeesters - nadat ze door de stemgerechtigde landeigenaars waren benoemd - beloonden met een meestal zeer karig traktement, dat door de schoolpenningen van de leerlingen werd aangevuld en door hetgeen allerlei bijbaantjes nog oprachten.

Over de treurige onderwijs toestanden tijdens de 17e en 18e eeuw, over de droevige levensomstandigheden en de afhankelijke positie van de schoolmeester lezen we bijvoorbeeld bij de schoolmeester historie-schrijver Foeke Sjoerds van Oosternijkerk (ca. 1765), iemand die het dus bij ervaring wist.^c Daar lezen we o.a.:

"In de scholen (op 't platteland van Friesland) wort doorgaans niets geleert als lezen, schrijven en een weinig rekenen; en de meeste Schoolmeesters verstaan op verre na de nederduitsche taal niet; zijn ten eenemaal onkundig in de eerste beginselen der beschaafde wetenschappen; en de geringe inkomsten van het lastig schoolampt (zijnde op zommige plaatsen 40, 50, 60, 70 en zelden meer dan 100 gulden jaarlijks) noodzaken de meeste Schoolmeesters naar andere dingen om te zien om een weinig (beter) bestaan te hebben, en sluiten den weg tot verdere oeffeningen ten eenemaal toe. Behalven dat er ook zeer weinige Candidaten gevonden worden, die eenige bekwaamheid bezitten, en die lust hebben in een ambt, dat hun geen ordentelijk bestaan verschaffen zou. En welke ouders zouden tog hunne kinderen tot zodanig eene ellendige bedieninge optrekken? De meeste ouders hebben zelf ook al weinig geneigdheid tot de wetenschappen; ze oordeelen hun kinderen al gauw knap genoeg en nemen ze voortijdig van school; niet alleen de armen, doch ook zij, die een ruimer bestaan hebben. 't Aantal analphabeten is dan ook zeer groot, daar 't weinige dat ze in haar prille jeugd geleerd hebben, weer spoedig vergeten wordt.

-
- a Eerder verschenen in *Nieuwsblad van Friesland* van 21 maart, 8 april, 3 mei, 14 juni, 24 juni, 10 juli, 26 juli 1940.
- b *Groot Placaat en Charterboek van Vriesland* IV (Leeuwarden 1782), p. 145.
- c Foeke Sjoerds, *Algemene Beschryvinge van Oud- en Nieuw-Friesland* dl. II (Leeuwarden 1768), p. 526 e.v.

Een ander gevolg van alzulke geringe inkomsten is, dat het Schoolamp uit hoofde van deszelfs armoedigen staat, aan eene algemeene veragting is bloot gestelt; want dewijl verre de meeste orders van menschen ruimer leven en beter bestaan hebben dan zij die het onderwijs der kinderen is toebetrouwt, en deze doorgaans met 't allergeringste volk in eenen rang gestelt worden, zo hebben ze ook met hetzelfde eenerleije agting en waardigheid; zij zijn uit dien hoofde gemeenlijk laag van geest en gemoed hebben weinige vrijmoedigheid in 't behoorlijk bestraffen en regeren der kinderen, en weinigen zijn er, die zig ontzien den armen Schoolmeester op hun beurt te havenen, wanneer ze zig inbeelden, dat hunne kinderen te hard behandeld worden. Dit belet den elendigen Schoolvoogd duizendmaal het behoorlijk betragten van zijne pligten; en de kinderen, de veragting der ouderen omtrent den meester bespeurende, zijn even daardoor te weerbarstiger en ongehoorzamer. In de steden is dit alles maar weinig beter."

Verbetering trad eerst in, nadat de schoolwetten van het begin der 19e eeuw (vooral die van 1806) in werking kwamen. Door het strijden van mannen als Voltaire, Rousseau en de zgn. Encyclopedisten voor de rechten van de mens, waren in de tweede helft van de 18e eeuw geheel nieuwe denkbeelden opgekomen, ook inzake het onderwijs. Niet weinig hebben tot de verspreiding van die denkbeelden meegewerkt de verschillende geleerde genootschappen, waaraan die tijd zo rijk was en onder welke de *Maatschappij tot Nut van 't Algemeen* (opgericht in 1784) een zo eervolle plaats inneemt ten opzichte van wat zij voor het onderwijs heeft gedaan. Als dan eindelijk de denkbeelden van Rousseau, Pestalozzi, Fröbel e.a. in ons land bekend gemaakt en in praktijk gebracht worden door mannen als Joh. Henricus Nieuwold, Hendrik Wester, Nicolaas Anslin e.a. dan is de aandrang tot betere schooltoestanden niet meer te keren.

De grote ommekeer in ons staatsbestel van 1795 bracht de scheiding van kerk en staat en de Schoolwetten van 1801, 1803 en 1806 maakten het onderwijs tot staatszaak, maar de werkelijkheid bleef nog anders. Nog jaren en jaren zat de onderwijzer met zo nauwe (en vaak zilveren!) koorden aan de kerk verbonden, door zijn ambten als koster, organist, voorzanger, boekhouder, enz., dat de kerk (aanvankelijk veelal ook voor zijn werk als schooldienaar nog de betaalheer) inderdaad nog veel over de schoolmeester te zeggen had.

Toch werkten de Schoolwetten gestadig door en vooral door de ijverige en kundige schoolopzieners, mannen als genoemde ds. J.H. Nieuwold van Warga, ds. Visser van IJsbrechtum en ds. H. Nieubuur Ferf van Bergum, trad langzamerhand verbetering in. Onvermoeid lichtten zij de (vaak achterdochtige en weinig meewerkende) grietenijbesturen voor, behandelden een zee van ingekomen en uitgaande stukken van en aan onderwijzers, grietenijbesturen, provinciale autoriteiten en de minister, zij richtten de "Onderwijsgezelschappen" op, waar onder hun leiding de verschillende schoolzaken en vakken van onderwijs en methodiek werden behandeld en toegelicht. Zij hielden algemene vergaderingen met alle onderwijzers uit hun ressort en richtten rondschrijvens aan hun onderwijzers. Zij zorgden voor wèl onderlegde schoolmeesters, daar aan hen het examineren van de kandidaten voor de vier bij de Wet van 1806 ingestelde rangen was opgedragen. Zij deden gedurig schoolbezoek en letten nauwkeurig op de levenswandel en de plichtsvervulling van de onderwijzers. Zij trachtten hun levensomstandigheden en hun scholen verbeterd te krijgen, in het kort, zij wendden alles aan, wat ten dienste van de school en haar dienaren kon strekken. Zo hebben zij het onderwijs moeizaam opgebouwd en tot die grote bloei gebracht, waarvan de 19e eeuw getuige is geweest.

Na deze algemene inleiding zullen we eens nagaan, wie in de verschillende dorpen van Idaarderadeel in de loop der tijden "het lastig schoolamt" hebben bekleed. We nemen de dorpen in alfabetische volgorde.

1. Aegum

Aegum, hoe klein ook, heeft oudtijds steeds een eigen schoolmeester gehad. Reeds in febr. 1598 wordt als schoolmeester te Aegum genoemd: Nanning Iskens.^a Hij was hier in aug. 1602 nog, doch komt in 1605 te Akkrum voor.

In okt. 1610 was Aucke Saekes "schoolmeester toe Aegum".^b Hoe lang hij hier gestaan heeft, is niet bekend, maar in 1630 vinden we hem te Wartena. Doch in de kerkvoogdij-rekenboeken^c die hier bewaard gebleven zijn sedert 1671, met enkele stukken sedert 1642 daaraan voorafgaande, komt in april 1648 voor mr. Pieter Freercks, schooldienaar in Aegum.. Op 10 aug. 1649 ontving Pieter Freerckx, schoolmeester te Aegum, een gift van de Staten.^d Hij was hier in aug. 1651 nog.^e Zou hij ook de in dec. 1657 en mei 1661 hier voorkomende procureur fiscaal Petrus Aegonda zijn? Die woonde te Aegum en had "op mijn eigen kosten laten setten ende bouwen aan de costerie tot Aegum seeckere nieuwe schuire".^f Hij was in maart 1671 nog procureur fiscaal.

In febr. 1660 was mr. Geert te Aegum; ook op 4 mei 1666 was hij hier: Geurt Adams, schooldienaar te Aegum. Zijn eerste vrouw Neeltie Teunis was toen reeds overleden; hij was hertrouwd met Atie Jacobs.

Volgens de kerkvoogdij-rekenboeken was hier in febr. 1671 mr. Ane Ympckes schooldienaar. Hij ontving toen zijn "pencie" (traktement) groot 40 goudgulden (à 28 st.), dat is 56 carolus gulden (à 20 st.) per jaar, tot november 1675. De dorprechter Dooitze Bokkes, die volgens zijn grafsteen op 22 okt. 1675 overleed, was dus niet tevens schoolmeester, ofschoon die beide bedieningen, vooral in kleine dorpen, later ook in Aegum, meestal in één persoon verenigd waren.

Zijn opvolger was zeer waarschijnlijk mr. Saecke Atesz. van Wartena, die hier in 1683 (apr. en aug.) als schoolmeester voorkomt en toen wel spoedig overleden moet zijn. Eind 1683 of begin 1684 kwam namelijk reeds weer een nieuwe functionaris: mr. Reijner Douwes, kerk- en schooldienaar, weldra ook dorpsontvanger te Aegum (1694 e.v. bijvoorbeeld); tevens was hij mede-diaken van de gereformeerde gemeente van Idaard, Aegum en Friens (in 1699 en 1704 bijv.). Het traktement bleef steeds 56 c.g., hetwelk meestal in vier termijnen van 14 gulden op Lichtmis, mei, Jacobi en Allerheiligen ontvangen werd.

Mr. Reijner Douwes was ca. 1665 geboren en trouwde hier op 15 april 1694 met Marijke Pieters van Blija. Zij leefde nog in juli 1699 en ook nog in jan. 1704, maar op 14 jan. 1725 is hij hertrouwd met Bjeuckjen Geeles van Aegum.

a Harlingen T 1, fol. 635.

b Idaarderadeel J 1.

c Voor de welwillende gelegenheid tot inzage zeg ik de heer Tuinstra, adm. kerkvoogd te Idaard, hartelijk dank.

d Register van bet. ord. G, fol. 51².

e Ordonnantieboek.

f Kerkvoogdij-rekenboek, p. 1.

Daar de school 's zomers enige maanden stil stond, kon de meester tevens het boerenbedrijf uitoefenen. We vinden hem dan ook steeds onder de huurders van de kerklanden. Ook had de meester nog andere bijverdiensten, bijv. 6 st. per jaar wegens het knippen van de heg om het kerkhof.

In 1735 werd te Aegum een nieuwe school gebouwd door Hendrik Oeberius te Roordahuizum, die op 30 okt. 1735 voor arbeidsloon 79 c.g. ontving; Claes Jochems, smid aldaar, kreeg 35 gulden 15 st. voor "ijserwerck aen de nieuwe school"; Jan Taeckes, "glaesmaecker" te Grouw ontving 17 c.g. 7 st. 8 pen. voor de "nieuwe glaesen en 't verwen van 't schoolehuys". Aan kleinere posten werd nog ongeveer 10 gulden betaald en in aug. 1736 krijgt Ype Eentjes, mr. timmerman te Roordahuizum wegens geleverde materialen aan het schoolhuis 228 c.g. 11 st. (hieronder was ook nog iets voor gewoon onderhoud van kerk en toren). De gehele school kwam dus op 'n dikke 300 gulden. We moeten hierbij (ook bij de traktementen) bedenken dat de waarde van het geld toen heel wat meer was dan tegenwoordig, dat men voor een gulden dus heel wat meer kon kopen dan thans.

In 1727 was mr. Reijner Douwes hier nog.^a Hij ontving in nov. 1738 nog een half jaar pencie (28 c.g.), maar in mei 1739 ontvingen zijn erven het geld. Zijn weduwe liet men het traktement beuren tot febr. 1740 (gratiejaar!).

In febr. 1740 kwam mr. Willem Jans (weldra: Schreверstein) als "schooldiener, dorpreger en ontvanger" te Aegum. Hij trouwde in 1744 met Baukjen Lieuwes. In 1748 was hij 52 jaar oud.^b Hij heeft hier gestaan tot zijn dood, die voorviel tussen aug. en nov. 1764. Zijn weduwe Baukje kreeg 1 c.g. 10 st. als een reispenning om naar Warga te gaan. Daar was men dus goedkoop af! Het traktement was nog steeds 56 c.g. met enige emolumenten, voor onderhoud uurwerk, schrijven der kerkvoogdij-rekeningen, haagknippen en kerkpad wieden (de goede man lag dus reeds een gedeelte van zijn leven op 't kerkhof!) enz., terwijl de vrouw meehielp aan de jaarlijkse kerkschoonmaak.

Op Allerheiligen 1764 trad de nieuwe meester in functie: mr. Ynte Aeges van der Zijl, schoolmeester, dorprechter en ontvanger te Aegum. Voor zijn komst werd de school weer wat opgeknapt (school en woning waren onder één dak). Als daar wat aan gedaan werd, was het bij de komst van een nieuwe meester. Hij werd in nov. 1774 kerkvoogd en bleef dat bij zijn vertrek naar Idaard in nov. 1787, nog tot mei van 't volgend jaar; hij voerde de administratie van Aegum zelfs tot 1796! Hij was op 9 maart 1776 te Aegum getrouwd met Renske Oeges aldaar.

Toen Aegum in 1777-1778 een nieuwe kerk kreeg, kwamen daarin gebrandschilderde glazen, waarin de wapens van bestuurscolleges en autoriteiten waren aangebracht door de glasschilder Ype Staak, aan wie in sept. 1782 bijv. 21 c.g. 2 st. betaald werd "wegens de twee wapens in het glas van Ds. N. Houwink en mij, Ynte Ages, zijnde de 26-12-0 door den Heer Grietman C. van Scheltinga zelve betaald".

Van 1788 tot Allerheiligen 1789 is hier Roelof Hendriks Baron schoolmeester geweest, die op laatstgenoemde datum schoolmeester te Burum werd en zich daarnaar sindsdien Roelof H. Buruma noemde. Wie die winter de school tijdelijk heeft waargenomen, weten we niet, maar in mei 1790 werd Wietze Keimpes schoolmeester en ontvanger te Aegum; me dunkt een zoon van de Wargaaster timmerman Keimpe Klazes. Hij trouwde op 15 mei 1791 met Hiltje Sijtzes. Het traktement werd op 60 c.g. gebracht. In de herfst van 1791 werd een kachel voor

a Idaarderadeel N 4.

b Civ. port. 787, no. 11.

de school gekocht voor 20 gulden; de kinderen namen de turf mee. Hij is op 17 maart 1796 als schoolmeester naar Dronrijp vertrokken en noemde zich later Wijtse K. Hoekstra.

De volgende, tevens laatste schoolmeester van Aegum was Wiebren Bruchts, die zich sedert 1812, toen ieder die er nog geen bezat, een familienaam moest aanschaffen, Epema noemde. Hij woonde in 1779 reeds in Aegum en verrichtte allerlei karweitjes voor de kerkvoogdij, was veerschipper op Leeuwarden, ook koopman. Toen de school vacant werd, werd hij op 17 maart 1796 tot schoolmeester en dorprechter, weldra ook tot ontvanger aangesteld. Hij was in 1783 getrouwd met Baukje Gerbens Bokma. Het traktement bedroeg nog steeds 60 c.g.; ook kreeg hij jaarlijks 12 gulden wegens "behekelen en het gewoon jaarlijks werk in de Kerkelanden van Aegum"; verder af en toe "wegens begreppelen van Kerkelandt", "zoodrijden en dongslegten in de Kerkelanden", "slatten der Opvaart", enz.

In 1804 werd de oude school afgebroken en nieuwe gebouwd door Keimpe Klazes, mr. timmerman te Warga; kosten 346-8-8, benevens voor het verven 20-19-8 (Sjieck Eentjes te Roordahuizum) en het ijzerwerk voor 19-8-0 (Heere Roels mr. smid te Warga). Meester Wiebren voerde ook de administratie voor de heren kerkvoogden. In 1817 waren er zes leerlingen, die 15 gulden aan schoolpenningen opleverden. Het traktement werd iets verhoogd, in 1827 bijv. 60 gulden en 20 gulden als koster. Eén der vier bij de Wet van 1806 ingestelde rangen heeft mr. Wiebren nooit gehaald; hij bleef maar schoolmeesteren op zijn algemene toelating, waarbij hij bij het invoeren der nieuwe wetten in zijn ambt bevestigd was. In 1848 heeft hij zijn functie neergelegd; de kerk heeft toen dit schooltje, waar in 1846 nog vier leerlingen gingen, opgeheven. De Aegumer kinderen moesten voortaan naar Idaard of Warga.

De oude meester overleed op 14 maart 1854 op 96-jarige leeftijd. Op 18 mei 1843 had hij zijn 60-jarige echtvereniging herdacht met Baukjen Gerbens Bokma, die hem vijf dagen later, op 82-jarige leeftijd, was ontvallen.

2. Friens

Ook dit dorp had steeds een eigen schoolmeester. De eerste die ik ontmoette, was mr. Iede Paulus, in 1626 "schooldienaer tot Friens".^a Hij was hier in september 1662 nog, toen hij in rechten optrad namens Jr. Pier van Sijtsma, de "dorpsheer" van Friens.^b

In 1673 vinden we hier mr. Bouwe of Buwe Iedes, schooldienaar en ontvanger. Hij is hier in januari 1677 nog^c, maar is niet lang daarna gestorven. Zeker was hij een zoon van mr. Iede Paulus, wie hij dan in de zestiger jaren in het ambt opgevolgd zal zijn.

De kerkvoogdij-rekeningen^d die hier bewaard gebleven zijn sedert 1681 stellen ons in staat verder een volledige lijst der schoolmeesters van Friens te geven.

En dan blijkt de merkwaardigheid dat hier vele jaren een vrouw de school met de aanleve van dien heeft bediend en wel Trijntie Buwes, de dochter van de vorige meester. In de kerkvoogdij-rekeningen (1681-1692) lezen we: "In de laeste reckening (dus die tot 1681) is voor schuld gebracht 104 gl. 8 st., die Trijntie Buwes van diverse jaeren Schoodienst competeerde, volgens quitanciën". En verder: "Aen Trijntie Buwes betaelt 9 jaeren

a Idaarderadeel J 3.

b Idaarderadeel R 4, fol. 2°.

c Idaarderadeel R 4, fol. 516.

d Voor de inzage zeg ik de adm. kerkvoogd Tuinstra te Idaard hartelijk dank.

Schoolpencie, begonnen Mey 1681 ende loopende tot Meij 1690 tjaers 40 car. gl. volgens quitanciën" 300 gulden. Hieruit blijkt dus dat het traktement 40 c.g. per jaar bedroeg en dat Trijntie voor de 104 gl. 8 st. dus ook nog 2½ jaar de school bediend heeft, zodat ze begonnen moet zijn omstreeks nov. 1678. Afwisselend heet ze in de rekeningen "Schoolmeesterse" of "Schooledienaerse tot Friens". Soms lezen we dat ze "voor kerck- en schooledienst" zoveel ontving, waaruit afgeleid mag worden dat ze ook "kosterse" en "voorzangerse" was.^a Ook heeft ze enige jaren het dorpsontvang der floreen waargenomen na 1700. Ze bewoonde met haar broer Abraham Buwes de zg. "Kerckehuisinge", die in 1692 geheel werd vernieuwd (door Haye Sijbrens, timmerman te Grouw, voor 121 gl. 8 st.). Deze kerckehuisinge stond op de pastorielanden; de school was er met een "mandemuur" aan verbonden. Abraham had er een boerderij, huurde daartoe nog wat land van de kerk; zijn zuster Trijntie nam de school waar. Dit heeft ze gedaan tot 1719 à 1720, dus ruim veertig jaar! Dan verdwijnt ze uit de rekeningen en zal wel overleden zijn.

Abraham Buwes was op 31 mei 1680 te Poppingawier getrouwd met Lolk Ages en hertrouwde te Aegum in mei 1700 met Hillie Jelses van Noordahuizum. Abraham Buwes, die ook dorprechter was, ontvangt per 12 nov. 1721 "drie halfjaeren Costersgelt, en sulx wegens sijn zoon, de schoolmeester Buwe Abrahams" 60 c.g. Dat was dus sedert mei 1720, toen hij blijkbaar zijn tante in het bedienen der school is opgevolgd. Ook was hij weer ontvanger (in 1728 bijv.) en bewoonde sedert 1731 "de Kercke Boerehuysinge", zodat hij ook een boerderij dreef. Van ca. 1705 tot ca. 1731 had daar Hessel Aeles gewoond. Mr. Buwe Abrahams had tot 1731 gewoond in het "schoolehuis" of schoolmeestershuis; van 1731 tot 1743 bewoonde hij de "Kercke Boerehuysinge", welke hij toen op taxatie over kreeg voor 399 gulden. Hij moest voortaan jaarlijks 7 gulden interest van de huistaxatie betalen. In 1754 werd deze huysinge bij P.E. Frieswijk en Claas Geerts Sipma van de afgaande meier Bouwe Abrahams op taxatie overgenomen voor 460 gulden. Zij betalen voortaan de 7 gulden huistaxatie. Aan deze "Boerehuysinge" was de school met een "mandemuur" verbonden.

Mr. Buwe Abrahams was hier op 6 april 1721 getrouwd met Nank Bootes Nijdam van Grouw en komt later (in 1741 e.v. bijv.) steeds voor als mr. Buwe Abrahams Ringnalda. (De oude heer Abraham leefde toen ook nog; hij was in sept. 1729 tot mede-kerkvoogd gekozen; in 1741 werd hij herkozen, doch kort na 1743 is hij overleden.)

Het traktement van mr. Buwe bleef ook weer steeds 40 c.g. per jaar. In mei 1754 verlaat hij de "Kercke-Boerehuysinge" en is blijkbaar voortaan alleen schoolmeester. Dit hield hij vol tot zijn dood, in maart 1780. Zo is de school hier zeer waarschijnlijk minstens sedert 1626, dus 154 jaar, door leden van één familie bediend.

Op Allerheiligen 1780 trad in functie: Ielke Idzes Boersma. Hij kwam van Warga, waar hij echter geen schoolmeester was, en ontving 5-9-0 wegens verhuiskosten en schoonmaken van het schoolhuis, dat intussen door timmerman en verver weer wat opgeknapt was. De schoolmeester bediende tevens de klok en het uurwerk en verrichtte allerlei werkjes voor de kerkvoogdij, waarvoor hij jaarlijks een matig bedragje ontving. Op Allerheiligen 1782 ontving hij nog traktement, maar in febr. 1783 ontving zijn weduwe het geld.

Op 1 april 1783 werd Folkert Jelles schoolmeester te Friens. Hij bediende de school tot Jacobi (25 juli) 1787. Op 12 mei 1787 moest hij de school en zijn huis verlaten.^b Arjen Rinses, die in

a Reeds in 1693 consumeerden ze te Friens op de kerkrekening, behalve brandewijn en bier, ook "toback".

b Idaarderadeel C 11.

het kerkhuis woonde (sedert 1754 woonden de schoolmeesters daar niet meer, doch in het schoolhuis), nam een heel jaar het uurwerk waar, het klokluiden en het schoonmaken van kerk en school, waarvoor hij 30 gulden ontving.

In juli 1788 kwam de nieuwe meester, Jan Jacobs; zijn vrouw was Sjoukjen Tjeerds. Het traktement was in 1788 op 50 c.g. gebracht. Deze Jan Jacobs was een zoon van Jacob Jacobs en afkomstig van Buitenpost.^a Hij was daar geboren in 1764; zijn moeder was Fetje Sijbes. In 1795 werd hier een nieuwe school gebouwd door de timmerman Andries Klazes voor 106-13-6; waarbij nog 'n 70 gulden kosten kwamen.

In 1812, toen ieder een familienaam moest hebben, volgens een decreet van Napoleon, nam mr. Jan Jacobs de naam Sijbenga aan. Hij was ook weer ontvanger, in 1802 e.v., en tevens armvoogd. Ofschoon hij de veranderingen die de nieuwe Schoolwetten op onderwijsgebied brachten, meemaakte, heeft hij nimmer een rang bezeten. Drie van zijn zoons waren weer schoolmeester: Jacob (behaalde in okt. 1820 als schoolonderwijzer te Poppingawier de tweede rang en kwam later te Friens), Abe Jans Sijbenga (geboren in 1802, ondermeester te Nijkerk en schoolmeester te Oenkerk, ongehuwd, overleden in 1826) en Tjeerd Jans Sijbenga (geboren in 1798; behaalde in okt. 1820 als schoolonderwijzer te Oosternijkerk de tweede rang; diens zoon Abe Tjeerds Sijbenga werd burgemeester van Oostdongeradeel). Dan was er een Minke Jans Sijbenga, geboren in 1790, die de moeder werd van Jan Everts Hoekstra, later hoofd van de school te Grouw.

In 1817 telde de school te Friens 15 leerlingen. Het traktement, in 1788 reeds op 50 c.g. gebracht, werd nu verhoogd tot 95 gulden, waarbij dan nog een 25 gulden aan schoolpenningen kwamen. In 1821 werd de school nogmaals geheel vernieuwd. Meester Jan Jacobs Sijbenga, die tevens "ijtiger" van de botervaten was (in dec. 1811 reeds) voor *f* 40 per jaar, overleed op 18 sept. 1826, oud 62 jaar. Zijn vrouw Sjoukjen leefde in febr. 1826 nog. Opvolger werd zijn zoon Jacob Janss Sijbenga, hier geboren op 10 dec. 1794. Hij was sedert 1812 schoolonderwijzer te Poppingawier; eerst provisioneel, doch op 15 nov. 1827 vast aangesteld. Het inkomen bedroeg nu *f* 225, plus schoolpenningen, plus vrije woning. Hij bezat de tweede rang en is hier op 14 okt. 1848 overleden. Zijn vrouw was Hiltje J. Cuperus (getrouwd in 1818; zij hadden 7 kinderen).

In het voorjaar van 1849 kwam Wijtze Eppinga. Hij was geboren omstreeks 1820, werd op 18-jarige leeftijd kwekeling te Gorredijk; drie jaar later ondermeester te Lippenhuizen, weer drie jaar later in 1844 ondermeester te Roordahuizum, toen hij de tweede rang haalde, die bij de nieuwe Onderwijswet van 1857 met de hoofdakte gelijkgesteld werd. Hij heeft hier gestaan tot zijn overlijden in de zomer van 1883. In 1862 was de school verbouwd en vergroot. Begin 1884 kwam Jan Jentje Hornstra Gz. van Kubaard. Hij was geboren op 18 aug. 1856 te Warga, werd in 1874 ondermeester te Wijtgaard, later te Weidum en te Joure en in 1882 hoofdonderwijzer te Kubaard. In 1899 werd hij overgeplaatst naar Roordahuizum. In 1887 kreeg Friens een nieuwe school.

Van 1900 tot 1924 was D. van Gorkum hoofd van deze school. In 1924 werd hij opgevolgd door S. Terpstra, onderwijzer te Augustinusga. In 1927 werd hij hoofd van de school te Poppingawier. Zijn opvolger was toen R.S. Hemminga, die in 1930 hoofd van de school te Oosterwierum werd. Op 1 juli 1930 werd S. van der Meer van Exmorra hoofd van deze school. Op 1 mei 1934 werd deze school door Gedeputeerde Staten, ingevolge de circulaire

a Brief van J. Hoekstra, arts te Ede.

van minister Marchant, opgeheven. Beroep van de ouders op de Kroon mocht niet baten; het werd ongegrond verklaard bij K.B. van 17 april 1934.

3. Grouw

Op 5 mei 1536 was Gaele Douwes "coster te Grou".^a De laatste augustus 1580 was Rijenck Doijtiesz "reformeerde schoelmester te Grou".^b Hij was tevens koster en genoot als zodanig de opkomsten van vier koegangen lands, die hij evenwel in 1580 zelf gebruikte. Daar uit de rentmeesters rekeningen van 1572-1573 blijkt dat hij toen reeds "coster" te Grou was, is hij dus bij de grote ommekeer in Friesland in 1580 (de rooms-katholieke leer werd verboden; kloostergoederen enz. werden gesecculariseerd) naar de hervormden overgegaan. Hoelang hij hier nog gestaan heeft, is wegens gebrek aan bronnen uit die tijd niet na te gaan.

In 1588 vinden we hier Jeronimus Buwesz. als schoolmeester; hij was in 1596 in die functie te Oudeschoot. Omstreeks 1594 was te Grouw gekomen: Johannes Beetgumanus, die in dat jaar als schoolmeester de classicale formulieren ondertekende. Hij was tevens notaris publicus, een post die door schoolmeesters in die dagen wel meer werd waargenomen. (Op 6 febr. 1601 was Joost Borchert, "schuldienaer" te Grouw, getuige bij een testament.^c Hij kwam van Lippenhuizen.) In juni 1615^d was Joannes Beetgumanus hier nog en op 4 juni 1617 heet hij "Notaris Publicus ende scholaster in Grou".^e Ook in 1621 komt hij voor als notaris; in mei 1620 heet hij Joannes Wibrandi Beetghumanus. Later vinden we hem nog als schoolmeester te Engelum (1624) en te Rinsumageest (1634 bijv.), doch te Grouw is hij geen schoolmeester gebleven, want op 29 mei 1610 vinden we Feycke "schoelmeester toe Grou"^f en sept. 1613 is "Feycke schoelmeesters wijff, koopersche" op een boelgoed.^g Op 31 dec. 1613 blijkt uit een andere akte, dat hij Feicke Feickesz Schilcampius heet, "schoolmeister in Grou".^h In 1614-1615 werd hij omschreven als "gewesene schooldienaer".

Volgens Romeinⁱ was ds. Jetzo Pierii Marssum, die in 1636 te Garijp stond, een zoon van Pier Jetzes, meester te Grouw. Ik heb hiervan echter nog geen bevestiging gevonden. Hij moet er dan van ca. 1615 tot ca. 1620 zijn geweest.

In jan. 1626 was Claes Hettesz "schooldienaer tot Grou".^j Reeds in maart en april 1620 komt hij hier voor als "clercq" van de secretaris Goffe Zijaerda, maar het is niet zeker of hij toen al schoolmeester was. In 1626 was hij dat echter wel, in 1631 nog en ook op 1 okt. 1633 nog; zijn vrouw was toen Ytie Dirx.^k Tussen 1650 en 1656 ontving hij jaarlijks 2 c.g. 10 st. van

a Inventaris Franeker BB 1.

b J. Reitsma, *Register van de Geestelijke opkomsten van Oostergo* (Leeuwarden 1888), p.18.

c Archief Friesma no. 17.

d Idaarderadeel R 1, fol. 109, 126, bijv.

e Idaarderadeel R 1.

f Idaarderadeel J 1.

g Idaarderadeel J 2.

h Idaarderadeel R 1, fol. 78°.

i T.A. Romein, *Naamlijst der predikanten* (Leeuwarden 1886-1888), p. 135.

j Idaarderadeel J 3.

k Idaarderadeel J 5.

eeuwige rente uit het klooster Aelsum.^a Hij wordt geregeld genoemd als schoolmeester te Grouw, bijv. in mei 1642, maart 1648, mei 1654, ook nog op 30 mei 1657, maar op 3 mei 1658 is sprake van "d' erfgenaemen van wl. mr. Claes Hettesz, in leven schooldienaer te Grou".^b Hij is dus in 1657 of 1658 overleden. Zijn vrouw Itie Dirks leefde in mei 1656 nog. Hij liet ook nog minderjarige kinderen na.

Nu is er een hiaat in de gegevens van 1658 tot 1671. Doch zeker in okt. 1671 en zeer waarschijnlijk al eerder was Pijtter (of Petrus) van Asperen schoolmeester en ontvanger te Grouw. In okt. 1671 kochten Pijtter van Asperen en Hittie Gravius zijn huisvrouw met mr. Anne Wijgersma [barbier] "cum uxore" een huis met schoenmakerij, leerkuip, etc. te Grouw.^c Hij was hier op 24 maart 1661 getrouwd met Hittie Gravius, de dochter van secretaris Valerius (Watze) Gravius van Idaarderadeel. Misschien is hij hier toen schoolmeester geworden als opvolger van Claes Hettesz. In maart 1663 heet hij althans mr. Petrus Asperen. De kinderen van Petrus van Asperen en Hittie Gravius zijn hier resp. gedoopt: Sijbren 31 maart 1662, Jan 1 nov. 1663, Trijntie 26 febr. 1665, Watze 21 april 1667, Sint 2 sept. 1668 en Teunis 26 dec. 1669. Van 1661 tot 1670 komt hij ook voor als "gezworen clercq ter secretarie" van zijn schoonvader. In juni 1672 heet hij "oud-gezworen clercq"; hij was toen nog wel ontvanger. Deze Petrus van Asperen is hier een man van betekenis geweest; in okt. 1685 was hij ontvanger-generaal van Idaarderadeel, in 1692 e.v. was hij een van de mederechters (wethouders) van Idaarderadeel; in april 1721 was hij dat nog. Hij en zijn vrouw testeerden op 7 sept. 1718.^d Toen waren hun kinderen: Sijbren van Asperen, Valerius van Asperen (predikant te Wirdum; hij had weer een zoon Petrus), Sent van Asperen (timmerman te Grouw; die zij ontverven: zijn kinderen Tietske, Teunis, Hiltje, Grietje en Ynske krijgen zijn aandeel), wijlen Jan van Asperen (in leven schoolmeester en organist te Grouw; diens dochter Saakje was gehuwd met Suffridus Hitsma, predikant te Hijlaard; hun dochter Gertje Hitsma was gehuwd met Jacob Binkes, een bekend rechtsgeleerde). Het testament werd in nov. 1724 geregistreerd bij het Hof van Friesland. In 1724 (na 14 maart) is Van Asperen overleden; zijn vrouw Hittie overleed reeds in 1718. Hun fraai gebeeldhouwde grafzerk (tevens voor een paar nakomelingen) vindt men in de kerk te Grouw.

Bij het toenemen van de omvang van zijn werkzaamheden droeg Petrus van Asperen, met goedvinden van de stemgerechtigde ingezetenen, omstreeks 1680 het schoolmeestersambt over aan zijn zoon Jan Pijters van Asperen. Op 13 juni 1686 trouwde deze met Ynske Pijters, eveneens van Grou. (In 1691 leefde zij nog.) Ofschoon hier veel eerder^e een kerkorgel moet zijn geweest, is Jan van Asperen de eerste schoolmeester van Grouw, die we ook speciaal als organist aangeduid vinden.^f In mei 1688 kwam de meester in "dik weer" met zijn predikant, ds. F. Elgersma.^g Hij moest zich ten overstaan van de classis met de predikant verzoenen. Hij

a Rentmeester-rekeningen 1650/51 - 1655/56.

b Idaarderadeel R 2, o.a. fol. 219.

c Idaarderadeel N 1.

d EEE 7, fol. 260.

e Volgens J.L. de Jong Lzn., *Alphabetische lijst van kerkorgels in Friesland* (Heerenveen 1936).

f Idaarderadeel R 5 en R 6.

g S. Cuperus, *Kerkelijk leven der hervormden in Friesland* (Leeuwarden 1920), dl. 2, p. 181.

was hier op 29 sept. 1700 nog in functie.^a Hij is echter vóórdat het bovengenoemde testament gemaakt werd, dus vóór 7 sept. 1718, overleden, waarschijnlijk in 1714 of 1715. In 1702 of 1703 kwam te Grouw mr. Pibo Zjollema. Dit is waarschijnlijk dezelfde als mr. Pibo Pieters Sjollema, die tot ca. 1703 als schoolmeester te Menaldum voorkomt. Ook was hij schoenmaker. Piebe Pieters Sjollema was in 1713 ouderling der gereformeerde gemeente te Grouw. Uit de kerkvoogdij-rekeningen van Grouw blijkt dat deze mr. Piebe Pieters Sjollema inderdaad schoolmeester te Grouw is geweest: "den 4 Febr. 1712 mr. Sjollema zijn vierendeels jaar schoolmr. tractement, op Ligtmis 1712 verschenen, volgens quitantie no. 3: f 50-0-0". Hij was er dus zeker in nov. 1711 reeds. (De rekening loopt van 1712 af.) Dit gaat zo door viermaal per jaar; het traktement was dus f 200. Ook had hij het onderhoud van de klokken en het uurwerk, waarvoor de kerkvoogden "boomolij" etc. verstrekten. In nov. 1714 ontving hij nog traktement over het tijdvak van 7 juni tot 28 okt., maar "den 15 Nov. 1714 aan Fockjen Jans Faber, wed. wl. mr. Pijbe Siollema, bet. ¼ jaar tractement, Alderh. 1714 verschenen: f 50-0-0". Hij is dus in de herfst van 1714 overleden en was hier zeer waarschijnlijk schoolmeester sinds 1703. (In 1734 was een Jan Pijbes Sjollema schoenmaker te Grouw. Piebe Pieters Sjollema was de stamvader van de Grouwster Sjollema's. In 1813 was een W.P. Sjollema eigenaar van de helft van het geotrooide veer van Heerenveen op Amsterdam v.v. Hij bevoer zelf het veerschip.^b) In het najaar van 1714 werd tot schoolmeester gestemd: Simen Wiltjes, die in het voorjaar van 1715 in functie trad. "Den 25 Febr. 1715 aan Fockjen Jans Faber, Wed. van Siollema, en Simen Wiltjes tegenwoordig schoolmr. tot Grou een ¼ jaars schoolmr. tractement Ligtmis 1715 verschenen f 50, waarvan Fockjen voor haar diensten heeft getrokken 19 car. gl. en mr. Simen f 31." Op 19 maart 1715 trouwde Sijmon Wiltjes, schoolmeester en organist te Grouw, met Gerbrich Stijntjes van Menaldum. Hij was een zoon van de Engelumer schoolmeester Wiltje Sijmens en een broer van de Berlikumer Yme Wiltjes.^c Meester Sijmon was op 7 sept. 1718 getuige bij het bovengenoemde testament van Petrus van Asperen. Ook in 1720 komt hij nog voor in zijn functies te Grouw. Zijn zoon Wiltje is hier geboren op 26 april 1720. Mr. Sijmen Wiltjes is hier in het voorjaar van 1723 overleden, zoals blijkt uit de kerkvoogdij-rekeningen:

"Den 20 May 1723 aan Gerbrig Stijntjens, Wed. van Mr. S. Wiltjes bet. ¼ jaars tractement May 1723 verschenen, belopende f 50-0-0. Den 6 Aug. 1723 aan Gerbrig, Wed. wl. mr. Sijmen Wiltjes bet. wegens het besorgen en waarnemen van de Kerkedienst, uurwerk gaande te houden en klokkluiden, Jac. 1723 verschenen, f 50-0-0. Den 17 Aug. 1723 werd Hospes Hendrik Sakes (1714 reeds) 16-2-0 bet. wegens verteringe voorgevallen over de Kerkerekening, stemmen van een nieuwe Kerkvoogd (waarschijnlijk i.p.v Petrus van Asperen, die in 1723 nog voorkomt als kerkvoogd, doch in 1724 heet het wijlen de bijzitter en kerkvoogd P. van Asperen) en een nieuwe schoolmeester. Den 20 Aug. 1723 aan Murk Sijmens betaald wegens het halen van Poppengawier van de schoolmr. Douwe Ilses. Den 8 Nov. 1723 aan Mr. Douwe Ilses bet. ¼ jaars schoolmrs. tractement Allerh. 1723 versch.: f 50-0-0."

a Idaarderadeel R 6, fol. 49°.

b *Leeuwarder Courant* sept. 1813.

c Zie: "Schoolmeesters van Menaldumadeel", *Franeker Courant* 1939.

De nieuwe schoolmeester werd ook wel Douwe Aelses, mr. Rollema of mr. Douwe Elses Rollema genoemd. Hij is hier dus in de zomer van 1723 hier gekomen van Poppingawier. Op 21 sept. 1727 trouwde Douwe Aelses Rollema, schoolmeester en organist te Grouw, met Zijtske Minnes aldaar. Hun zoon Aelse is hier gedoopt op 17 okt. 1734. Mr. Rollema was ook dorprechter, in 1747 bijv. Hij heeft hier meer dan 40 jaar de school bediend, tot zijn dood in 1768, vóór 12 mei, want dan is er sprake van zijn erven. Ook hij bekleedde weer de post van dorpsontvanger. Ik vermoed dat hij een zoon was van mr. Eelse Douwes te Idaard. De school stond te Grouw oorspronkelijk, evenals in de meeste dorpen, aan het kerkhof. Op 25 mei werd door de stemgerechtigde ingezetenen (landeigenaren) tot schoolmeester en organist gestemd: "den Eerzamen Hendrik Bartels Idzerda, van Huizum", op een traktement van 200 c.g. per jaar. Hij was ook reeds schoolmeester en organist geweest te Wanswerd en te Huizum. Zijn "Beroepbrief" te Grouw is bewaard gebleven.^a Hieruit blijkt dat hij gehouden was zijn dienst in alles vlijtig en getrouwelijk "te wagt te nemen", de jeugd te onderwijzen in lezen, schrijven, rekenen, psalmzingen, het leren van vragen en gebeden en in de eerste beginselen van de christelijke gereformeerde religie en hun goede zeden in te prenten. Hij moest het orgel bedienen, doch ook voorzingen en voorlezen in de kerk, de kerk om de veertien dagen uitvegen, de deuren sluiten, op klok en uurwerk toezien, de klok luiden 's morgens vier of vijf uur, negen uur, namiddags te twee en 's avonds om acht uur en verder op de predikdagen op de gewone tijden. Van het schoolmeesterstraktement maakte ook deel uit de schoolgelden van de leerlingen, en wel van ieder kind vier of zes stuivers per kwartaal, al naar gelang ze alleen lezen of lezen en schrijven leerden; wie ook nog rekenden, gaven één stuiver per week extra; de kinderen van de armen waren vrij van schoolgeld (dikwijls betaalde de kerk voor hen). Die de avondschool bezochten, betaalden daarvoor weer twee stuiver per week, of vier stuiver als ze ook rekenden; "moetende de Keersen ende Turff door de Leerlingen worden meede naar School genomen, zooals voormaals is gebruikelijk geweest". Men begrijpt, dat in groote dorpen die schoolpenningen nog heel wat opbrachten; bovendien had de meester een vrije woning, meestal bij de school, vaak daarmee onder één dak. Meester Idzerda was reeds in 1752 te Wanswerd getrouwd met Trijntje Minnes Stienstra en in 1761 hertrouwd met Antje Doekes Hellema, die in 1785 nog leefde. Hun zoon Barthold H. Idzerda was schoolmeester te Dronrijp. Meester Hendrik heeft de school te Grouw bediend tot 1807, toen hij hoogbejaard, zijn functie neerlegde. Hij leefde nog in 1810 tot op 26 aug. zijn enige zoon Barthold Hendriks Idzerda, eerder schoolmeester te Dronrijp, als keizerlijke notaris te Beetsterzwaag overleed, oud 57 jaar en 7 maanden.^b Op 21 okt. 1814 is te Grouw overleden: Hendrik Bartels Idzerda, oud 84 jaar en bijna 5 maanden, "in leven schoolmeester te Wanswerd, Huizum en Grouw, samen gedurende bijna 60 jaar; in het laatst zijns toenemende ouderdoms genoot hij bij wege van een gunstige schikking met de belanghebbende van Grouw, ontslag van zijnen ijverigen school eenigzins verzwakten dienst. Uit naam der erfgenamen: O. Idzerda, Roordahuizum; D.W. Hellema, Wirdum".^c Hij was geboren te Ter Idzerd en was weduwnaar van Antje D. Hellema.^d

a Zie "Frisia", 3 aug. 1934.

b *Leeuwarder Courant*.

c *Leeuwarder Courant* 28 okt. 1814.

d Overlijdensakte.

In 1808 kwam Hermannus Wondaal als schoolmeester en organist, van Kollum. De school was toen nog steeds aan het kerkhof gevestigd. Het traktement bedroeg nu *f* 350 plus de schoolgelden en een vrije woning. Hij vertrok reeds in augustus 1809 naar Buitenpost. Met ingang van 1 jan. 1810 was Wijtze Uilkes Boonemmer aangesteld tot schoolmeester en organist te Grouw, die daar nog lang nadien zo bekende "master Boarnamer". Van hem bestaat een levensbeschrijving door zijn zoon.^a Hij was op 12 febr. 1778 als veenarbeiderszoon bij Tjalleberd geboren en werd op 14-jarige leeftijd winterschoolhouder in Drenthe. In 1802 werd hij schoolmeester te Rottum en in 1803 te Follega, waar hij in 1804 trouwde met Elske Jochums van Doniaga. In 1806 werd hij schoolmeester te Birdaard; hier ging hij aan de studie en haalde al aanstonds de laagste der vier bij de Schoolwet van 1806 ingestelde vier rangen en in hetzelfde jaar ook nog de 3e rang; de 2e rang volgde op 18 april 1809. Nu kon hij naar een grotere school solliciteren; toen Grouw vacant werd, waagde hij daar de kans en de uitslag van het vergelijkend examen ("it skoalforsjongen") was, dat hij de benoeming kreeg op 11 nov. 1809 en op 1 jan. 1810 in functie trad. Op 23 maart 1810 kwam de attestatie van Birdaard binnen. Zijn akte van aanstelling (beroepsbrief) is in "Frisia" van 6 juli 1934 gepubliceerd; voor zijn diensten als school- en kerkdienaar zou hij weer genieten *f* 350, waarvan de kerk *f* 200 betaalde, plus de schoolgelden plus vrije woning. De school was nog aan het kerkhof. In 1817 gingen er gemiddeld 90 kinderen naar school. In 1827, bij de nieuwe indeling van schooldistricten in Friesland, kwam Idaarderadeel onder de schoolopziener ds. Heppener van Drachten. Met hem schijnt "master Wijtze" het niet goed te hebben kunnen vinden, wat tot zijn pensionering tegen 1 mei 1829 moet hebben geleid, volgens de genoemde levensbeschrijving. Hij was later nog boekhouder aan een kwekerij te Bergum en is op 10 jan. 1862 overleden. Als nieuwe meester trad op 1 mei 1829 in functie Hartog Wolff, ook 2e ranger, overgeplaatst van Roordahuizum. Hij was op 18 okt. 1826 getrouwd met Margje Brugsma te Groningen, waar zij vandaan kwam. Hartog Wolf was toen 25 jaar en Margjen 23 jaar; zij woonden toen te Roordahuizum. In zijn tijd (omstreeks 1830) werd te Grouw een nieuwe school gebouwd aan 't Plein (thans bewaarschool). De later zo bekende Friese schrijver Herre Gerrits van der Veen was hier kwekeling, toen hij in juli 1833 de 4e rang en ondermeester toen hij in 1835 en 1838 resp. de 3e en 2e rang verkreeg. Hij werd later hoofd te Doniaga en te Driesum. Verder was er te Grouw een kinderschool, sedert omstreeks 1816 waargenomen door Andries Clases Sjollema, geboren op 25 juli 1790 als zoon van Claas Piers Sjollema, assessor van Idaarderadeel (1819-1850). Deze heeft een handschrift over de familie Sjollema opgesteld. Hierover moet in "Hepkema" van ca. 1900 tot 1910 geschreven zijn. Zijn overgrootvader was Piebe Pieters Sjollema, die van 1703 tot 1714 schoolmeester te Grouw was. Andries Clases Sjollema had misvormde handen, alleen een pink was aanwezig. Dat was ook het geval bij zijn nakomelingen: de "Pinke-familie". Hij schreef er niettemin prachtig mee. Hij trouwde op 13 juli 1815 met Elisabeth Franses Hoefnagel. Zijn traktement aan de kinderschool bedroeg *f* 100, dat hij uit de dorpskas ontving. Hij was ook gaarder van het gemaal (in 1818 bijv.). In de twintiger jaren is deze inrichting als afzonderlijke school opgeheven en "master Anders" aan de gewone school toegevoegd (in 1846 nog). In jan. 1822 heet Andries Clases Sjollema, 31

a Het boekje is in de Provinciale Bibliotheek in Leeuwarden; R.W. Canne schreef er over in "Swanneblommen" en Jm. Nieuwenhuis vertelde het na in "Frisia" van juni-juli 1934.

jaar, nog schoolonderwijzer te Grouw. Zijn vrouw was toen nog Lijsbert Franses Hoefnagel. Hun zoon Sijmon werd hier op 29 april 1826 geboren.

Meester Wolff heeft tot nov. 1842 aan het hoofd van de Grouwster school gestaan. Toen kreeg hij op zijn verzoek ontslag en probeerde het nog als particulier "Fransche meester" aan de kost te komen, zoals blijkt uit een advertentie in de *Leeuwarder Courant* van 19 aug. 1842:

"De ondergeteekende, in staat zijnde met behulp van zijnen 1en ondermeester, die vroeger secondant op eene Fransche school te Groningen was, om grondig onderwijs in het spreken en schrijven der Fransche, Engelsche en Hoogduitsche Talen te kunnen geven, vraagt op zeer billijke voorwaarden, tegen Nov. e.k., twee kostleerlingen of kweekeling-onderwijzers.

Grouw, Aug. 1842

(get.) H. Wolff, geëxam. Onderw. in de Fr. en Hoogd. talen."

De school werd tijdelijk waargenomen door Binne Martens Maakal, ondermeester te Roordahuizum. In nov. 1842 is hij weer uit Grouw vertrokken. Op 30 jan 1843 werd het vergelijkend examen in het grietenijhuis gehouden voor de nieuwe onderwijzer, die tevens een functie had als koster, organist en voorzanger van de hervormde gemeente. Op 1 april 1843 kwam Jan Everts Hoekstra van Aalsum. Ook hij bezat de tweede rang. (De eerste werd zelden of nooit verkregen, daar er geen bijzondere voordelen aan verbonden waren en men met de tweede rang aan elke school kon solliciteren.) Hij was in 1817 geboren te Irnsum, maar woonde snel daarna te Warga, waar hij in 1833 kweekeling en in 1835 ondermeester was. In 1836 was hij "Onderwijzer der Jeugd" te Aalsum geworden.

Hij trouwde te Grouw op 25 jan. 1846 met Hitje Piers Sjollema, geboren in 1825. Zij was een zuster van "monsieur" Siebe Piers; zij waren kinderen van Pier Clazes Sjollema en Akke Sijbes Smedes. "Monsieur" werd later leraar in Frans en Duits, tenslotte aan de HBS te Zaltbommel. Hij is op 10 maart 1918 te Utrecht overleden op 87-jarige leeftijd. Zijn oudste zoon Bouwe Sjollema was professor aan de Veterinaire Hoogeschool te Utrecht.

De kinderen van mr. Jan Everts Hoekstra en Hitje Piers Sjollema waren: Evert (ongetrouwd, apotheker, verongelukt in 1923 met een auto in de Pyreneeën), Pier (geboren in 1849, rector te Breda, gehuwd met Anna van Riesen (overleden in 1930), twee zoons: Jan, advocaat te Amsterdam, en nog een zoon die ook advocaat was; hij is zelf in 1928 overleden), Sijbe (dokter te Kampen, gehuwd met Hanna van Riesen (zuster van bovengenoemde Anna), zoon Jan, geboren in 1886, later arts te Ede; hij is zelf in 1888 overleden), Sjoerd en Minke (zonderling, in 1937 overleden).

In 1846 telde de school in Grouw 220 leerlingen. Als hulponderwijzers waren aan deze school werkzaam: in 1858 Dirk Tjalkens, die op 30 mei 1859 hoofd te Morra werd, Jochum Wijtzes Boonemmer, die op 18 maart 1859 hoofd werd te Wapse, en in 1862 W. Hellinga. In 1846 werd de school vergroot. Jan Everts Hoekstra ging in 1884 met pensioen en overleed op 6 dec. 1893 in de ouderdom van 76 jaar. In 1884 werd de nieuwe school gebouwd, waarvan in 1934 het 50-jarig bestaan werd herdacht.

Op 1 dec. 1884 deed Dirk Schuitemaker, van Buitenpost, zijn intrede als hoofd van deze school. Hij was op 21 juni benoemd. Bekendheid op "it Fryske mêd" heeft hier nog verworven de onderwijzer Cornelis Wielsma, die van 1863 tot 1906 aan deze school was verbonden en in 1922 is overleden. "Master Schuit", die in 1851 te Leeuwarden was geboren, ging in 1919 met pensioen en is op 23 jan. 1932 overleden, oud 81 jaar. Hij was weduwnaar van Trijntje H. Bakker.

In 1920 kwam J.P. Smit aan het hoofd van deze school te staan. Hij werd in okt. 1922 hoofd van de aan de Stationsweg gestichte ULO. Op 1 okt. 1922 werd J. Scheffer, van Oostermeer, hoofd van de gewone lagere school in het oude gebouw. In 1951 kwam er een nieuwe openbare school met 7 lokalen aan de Nesserweg. De oude openbare school werd toen ULO en in de ULO aan de Stationsweg kwam toen de christelijke school. Op 1 juni 1956 ging J. Scheffer met pensioen.

Bijzonder onderwijs

In 1922 werd deze school voor ULO aan de Stationsweg gebouw en in okt. geopend. J.P. Smit stond aan het hoofd tot 1 okt. 1935, toen hij hoofd van School 4 te Leeuwarden werd. Op 1 nov. 1935 werd J. van der Velde, van School 2 te Sneek, benoemd als hoofd van deze school. In 1948 was hij hier nog. Op 29 jan. 1955 werd een nieuwe openbare ULO-school met 8 lokalen aan de Stationsweg geopend.

Sedert 1819 bestond te Grouw en zgn. bijzondere school van de 1e rang, een particuliere Franse school, gedreven door Andries Cl. Sjollema, die de 2e rang bezat en tevens ondermeester aan de gewone school was. Op 10 juli 1856 is Andries Clazes Sjollema, "onderwijzer der jeugd te Grouw", aldaar overleden; zijn weduwe was E.F. Hoefnagel. In 1842 e.v. was - zoals we zagen - meester H. Wolff weer particulier Franse meester. In een groot dorp als Grouw bestond altijd behoefte aan zoiets. In 1860 werd hier "Fransche school" gehouden door "monsieur" Siebe Piers Sjollema, geboren op 5 aug. 1830 te Grouw. Zijn vrouw was Janke Bouwes van der Meulen. In de zestiger jaren ging hier een twaalftal jongens naar school, later was er een 20-tal leerlingen, van wie de kleinste helft meisjes. Sedert 1867 verleende het dorp f 300 subsidie aan deze bijzondere school voor MULO. In april 1883 werd deze inrichting opgeheven.

Te Grouw is op 1 sept. 1949 een chr. nat. school geopend. Als eerste hoofd werd op die dag L. Elzinga, onderwijzer te Akkrum, aangesteld. De school was eerst in hulplokalen gehuisvest, maar op 1 sept. 1951 verhuisde men naar de voormalig openbare ULO aan de Stationsweg. Op 1 mei 1953 vertrok L. Elzinga naar Appingedam. Toen werd D.R. Lammertsma van Oosthem benoemd als hoofd van deze school. Hij heeft blijkbaar bedankt, want in 1953 werd Y. Jousma, onderwijzer te Gorredijk, aangesteld als hoofd.

4. Idaard

In aug. 1580 was Peter Melijsz hier "scholemester" op een traktement van 36 goudgulden (= 50 c.g. 8 st.) per jaar.^a In de toren moet een grafsteen liggen van de schoolmeester (want op de zerk komen plak en roede voor) Thomas ab Herderen, hier op 12 okt. 1594 overleden.^b In 1606 en 1608 komt hier voor een mr. Gosse, die blijkbaar de schoolmeester was.^c In 1626 was in Idaarderadeel een mr. Eelcke, blijkbaar was hij de schoolmeester alhier.

-
- a J. Reitsma, *Register van de Geestelijke opkomsten van Oostergo* (Leeuwarden 1888), p. 6.
b *Navorscher* 1903, p. 545.
c Weesrekeningen Idaarderadeel J 2, fol. 95 vl.

Nu moet er een halve eeuw verlopen, voordat we weer met zekerheid een schoolmeester te Idaard kunnen aanwijzen, maar vanaf 1657 kunnen we de reeks onafgebroken vervolgen. De schoolmeester van Idaard ontving nl. jaarlijks 30 gulden traktement van de Staten van Friesland. Dit werd betaald door het kantoor der geestelijke goederen en gold waarschijnlijk een verplichting, die door de secularisatie van de roomse kloostergoederen in 1580 op de Staten was overgegaan, zoals dat ook in sommige andere dorpen het geval was. Uit de betalings- of ordinantieboeken van Gedeputeerde Staten blijkt dan dat die 30 gulden subsidie sedert april 1657 is uitbetaald aan Douwe Eeltses, schooldienaar te Idaard, tevens dorpsontvanger. Hij ontving de toelage 40 jaar lang en kan hier dus nooit veel jaren voor 1657 gestaan hebben. Omstreeks nov. 1697 zal hij overleden zijn en werd zijn zoon Eelse Douwes tot schoolmeester benoemd door de stemgerechtigde landbezitters. Hij was hier op 14 dec. 1673 gedoopt, trouwde op 19 maart 1702 met Gertie Dirks van Wijtgaard en is op 21 sept. 1721 hertrouwd met Aafke Sijmens van Warga. Bij die gelegenheid heet hij schoolmeester en organist te Idaard. Toen had de kerk dus zeker een orgel. Zijn broer Impke Douwes was schoolmeester te Beers en ik vermoed dat mr. Claas Douwes te Warga eveneens een broer van hem was. Mogelijk was mr. Douwe Aelses (Rollema) te Grouw zijn zoon. Meester Eelse Douwes, die ook weer dorpsontvanger en dorprechter was, ontving in nov. 1733 nog de 30 gulden van de Staten; in nov. 1734 ontvingen echter zijn erven dat bedrag. In dat jaar was hij dus overleden.

Zijn opvolger in nov. 1741 was mr. Claas Douwes, schoolmeester, organist en tevens dorprechter en dorpsontvanger van Idaard. (Deze mr. Claas Douwes moet (volgens Penning en Oosterhof) een kleinzoon geweest zijn van mr. Claas Douwes te Tzum; dan was hij dus blijkbaar een zoon van mr. Douwe Clases te Midlum en Irnsum.) Hij was blijkbaar ook timmerman; hij maakte althans het bestek voor en had het opzicht over de bouw van de nieuwe kerk te Aegum in 1777. Mr. Claas Douwes is hier op 14 mei 1749 getrouwd met Grijttie Gerrits, die hem overleefde. Hun namen komen voor op een gebrandschilderd raam in de kerk, daterend van 1774. Hij is in 1777 overleden.

In nov. 1777 kwam zijn opvolger mr. Gerrit Klazes (Pasma). Hij vertrok in 1780 als schoolmeester en organist naar Tzum, waar hij reeds op 11 maart 1782 overleed, oud ruim 27 jaar en "is getransporteert na IJdaard den 15 Maart", staat er in het kerkboek van Tzum. Van nov. 1780 tot nov. 1784 vinden we hier Sicke Klazes Pasma, als schoolmeester, organist en ontvanger. Hij was hier reeds timmerman, blijkbaar een broer van de vorige meester; waren het wellicht zoons van mr. Claas Douwes? Op 30 maart 1785 is Sikke Clases Pasma, in leven schooldienaar, organist en ontvanger van Idaard, overleden. Hij legateerde de kerk van Idaard 500 c.g. Fockeltie Gerrijts, vrouw van Johannes Sioerds te Achlum, en Gertje Gerrijts, vrouw van Paulus Willems te Hennaard waren erfgenamen van haar wijlen neef S.C. Pasma.^a In 1785 werd benoemd Jacobus Buining, die hier op 12 febr. 1786 getrouwd is met Frederika van der Meer van Leeuwarden. Ook hij was weer dorpsontvanger, doch komt hier maar voor tot in 1787. Toen werd hij opgevolgd door mr. IJnte Aeges van der Zijl van Aegum. Deze hertrouwde hier op 25 juli 1790 met Grietje Brugts, mede van Idaard. Nog steeds werd jaarlijks de 30 gulden van de Staten ontvangen, die ook na de revolutie en restauratie nog steeds een deel van het traktement hier uitmaakten (bijv. in 1817 nog). Meester IJnte is in het begin van 1799, vóór 17 mei, overleden.

a Collat. Idaarderadeel W 2, op 1 juni 1785.

Op 10 juli 1799 kwam Wijnand S. Velds, geboren te Leeuwarden op 29 maart 1771. Hij was grootgebracht in het Nieuwe Stads Weeshuis en verwierf daar op 10 maart 1794 een premie voor betoonde vlijt, naarstigheid en voorbeeldig gedrag in het weeshuis. Hij was toen 23 jaar.^a Zijn vrouw heette Antje Keta. Behalve schoolmeester en organist was hij ook weer dorpsontvanger of collecteur. Een der bij de nieuwe Schoolwet van 1806 ingestelde rangen heeft hij niet behaald. Zijn traktement bedroeg, behalve de 30 gulden van het rijk, nog ruim f150 van de kerk, plus vrije woning, terwijl hij in 1817 van zijn 52 leerlingen ca. f 50 aan schoolgelden beurde. In een "Staat omtrent de moraliteit en den ijver der Onderwijzers" van 1822, bevattende gegevens waarmee de schoolopzienaers elkaar inlichtten bij sollicitatie der onderwijzers, worden zijn gedrag en vlijt beide "zeer goed" genoemd, ofschoon dat bij de meeste collega's van Idaarderadeel "matig" heet. Hij heeft hier gestaan tot zijn overlijden op 7 okt. 1844, oud 73 jaar. Zijn vrouw Antje Keta leefde toen nog; hun zoon Hendrik W. Velde was schoolmeester te Jellum.

Het traktement bedroeg in 1844: f 30 van het rijk, f 25 van de grietenij, f 57,50 van de kerk, f 70 uit landhuren en ruim f 17 uit grondpachten en eeuwige renten, de schoolgelden van ca. 30 leerlingen (ca. f 70 per jaar) en een vrije woning en tuin; de schoolmeester was tevens organist, koster, voorzanger en klokkenist. De school werd toen provisioneel bediend door Hein Everts de Haan, die op 3 febr. 1845 vast aangesteld werd. Hij was een zoon van de bekende meester Evert Romkes de Haan te Wirdum en door zijn vader in het vak opgeleid: te Wirdum geboren in 1824, kwekeling in 1840, ondermeester in 1842, toen hij de 3e rang verkreeg. Reeds te Idaard behaalde hij op 1 juli 1846 de 2e rang. De school telde in dat jaar gemiddeld 33 leerlingen. Hij is op 3 dec. 1857 op 33-jarige leeftijd overleden ten huize van zijn ouders E. de Haan en Maaïke Steenstra.

Op 11 mei 1858 werd benoemd Melle Dooitzes Smeding, die hier reeds provisioneel werkzaam was. Hij was jaren kwekeling te Huizum; in 1850 reeds en in 1856 nog, toen hij de 2e rang verkreeg. Deze werd bij de nieuwe Onderwijswet van 1857 met de hoofdakte gelijkgesteld. Zo kon hij hoofd worden te Idaard, waar hij echter reeds op 5 aug. 1864 overleed, oud 31 jaar. Zijn weduwe was M. Menkema. Onder de inkomsten behoorde nog steeds de f 30, nu van het rijk.

Op 1 jan. 1865 kwam Christoffel Koster, een Harlinger; hij was daar kwekeling en onderwijzer geweest. Hij was geboren op 31 aug. 1841. In 1869 werd de school belangrijk verbeterd. In 1871 vertrok Chr. Koster naar Leeuwarden. Op 1 sept. van dat jaar kwam Jan Raadersma van Birdaard, geboren op 30 maart 1846. Hij was ondermeester te Dronrijp geweest en sedert 1870 hoofd te Birdaard. Hij bediende de school te Idaard van 1871 tot 1875. Op 22 aug. 1875 kwam Harmen J. Drost, geboren in 1848 te Harkema-Opeinde. Hij was kwekeling te Gerkesklooster, ondermeester te Marrum en in 1874 hoofd te Nieuwe-Bildtdijk op het Bildt. Zijn vrouw was Sijbetje de Jong. Hij ging in 1914 met pensioen en overleed op 29 nov. 1915 te Leeuwarden.

Het laatste hoofd van deze school (die in 1925 geheel vernieuwd was) was T.J. Poelstra, van 1914 tot 1 mei 1934. De school was namelijk in dec. 1933 door Gedeputeerde Staten opgeheven met ingang van genoemde datum. Beroep van de ouders op de Kroon is ongegrond verklaard bij KB van 17 april 1934. Poelstra werd in 1936 hoofd van de school te Wijs.

5. Roordahuizum

a *Leeuwarder Courant* 12 maart 1794.

In aug. 1580 was Vigle Bauckes hier coster.^a Uit het Recesboek van Idaarderadeel blijkt, dat hij hier reeds in 1571 tevens schoolmeester was. Ofschoon de kerkvoogdij-rekeningen van dit dorp van zeer oude datum (1557) bewaard^b gebleven zijn, blijkt daaruit niet hoelang mr. Wigle hier gebleven is, want in die oudste rekeningen wordt de meester niet bij name genoemd, doch is slechts sprake van "onsen schoelmeister". Het traktement was 50 goudgulden (= 70 gulden) per jaar. In mei 1595 werd de schoolmeester zijn school opgezegd "om die in fridom te stellen" tegen mei 1596.

Welke meester dat gold, staat er niet bij, maar de opvolger was Samuel "schoelmester", die we hier in nov. 1596 reeds aantreffen. Het ging blijkbaar niet gemakkelijk de oude meester kwijt te raken. In 1597 werd iemand 20 st. betaald "om den olde schoelmester wech te vueren met sijn schip". Meester Samuel beurde elk kwartaal (Lichtmis, mei, Jacobi en Allerheiligen) 20 ggd., dus in totaal 112 gulden. Hij was hier zeker in nov. 1603 nog.

Op 8 april 1606 was Gerrijt Wijbesz koper in een boelgoed.^c In mei 1607 werd hij genoemd als schoolmeester te Roordahuizum. Behalve de 112 gulden traktement, genoot de schoolmeester hier ook nog de opbrengst van enig kosterieland. Hij komt hier in aug. 1627 nog als schoolmeester voor, ook in mei 1628 nog, doch in juli 1628 is sprake van Iedt, meesters weduwe. In 1629 werd Wijbe Gerrits, "ons oude schoelmesters soen", in de leer gedaan bij Claes Pijeters, smid. Voor de leerpenningen betaalden de kerkvoogden 14 gl. 14 st. per jaar. Iedt komen we later nog tegen als Iedt Hijlckesdr. Andere kinderen waren Rinsck, Hijlcke, Hotze en Gerrijt.^d

De volgende meester was Dirk Alberts, die hier in juli 1628 gekomen was van Burgwerd. Aan Jelle Wijllems werd 4 gl. 5 st. betaald "van dat hij die schoelmester van Boergert heeft gehaald met die schuyte ende sijn waegen". Na Allerheiligen 1629 wordt hij hier evenwel niet meer genoemd. Hij is blijkbaar vertrokken naar Franeker, waar in nov. 1629 een mr. Dirck Albertsz optreedt als meester van de meisjesschool.

Op 20 dec. 1629 waren adel, eigenerfden en ingezetenen van Roordahuizum in de kerk bijeenvergaderd (nadat ze huis aan huis door de dorprechter waren aangezegd en na het klippen der klok), om in de vacature te voorzien. Eerst werd besloten "dat onse toekomende schoolmeester geen landen soude gebruycken; de landen, die voormaels van de Schoolmeesters gebruyckt geweest sijn, sullen door de Kerke verhuurt worden". Benoemd werd mr. Sijmen Hendricks. Wegens het gemis van de kosterijlanden werd het traktement op 140 gulden gebracht, weldra op 150 gulden en in 1637 op 160 gulden. Meester Sijmen was hier in functie van febr. 1630 tot zijn dood in 1668. De jaarlijkse rekendag van de stemgerechtigde landeigenaren werd hier ten huize van de schoolmeester gehouden, die daarvoor 6 à 10 gulden vergoeding ontving.

In 1668 werd de nieuwe schoolmeester Stoffel Lous Rouckema van Burgwerd gehaald, met Acke Hoijtes, zijn huisvrouw. De schipper kreeg 7 gulden voor zijn vracht. Hij stond hier tot nov. 1678, toen hij naar Sneek vertrok, waar hij ook schoolmeester is geweest: in juni 1688 is een "Roucama schooldienaar tot Sneecq".^e

-
- a J. Reitsma, *Register van de Geestelijke opkomsten van Oostergo* (Leeuwarden 1888), p. 5.
b Rijksarchief Leeuwarden.
c Idaarderadeel J 1, fol. 82.
d Weesboek 1636.
e Franeker EE 13.

Zijn zoon Hoite Stoffels Rouckema werd nu door de stemgerechtigden tot schoolmeester aangesteld; hij was in 1661 geboren en toen dus 17 jaar oud. In sept. 1679 ontving de vader zelfs nog het traktement "wegens zijn zoon, schooldienaer tot R."; en wel 100 gulden in vermindering van het jaartraktement, verschenen Allerheiligen 1679; later nog 74 gulden als rest. (Bij de 160 gulden kwam namelijk nog 14 gulden per jaar voor kerk schoonmaken, schrijven der kerkrekeningen, enz.) Deze mr. Hoite heeft het hier niet lang gemaakt: drie weken voor Allerheiligen 1682 vertrok hij reeds als schoolmeester naar Dronrijp.

Omstreeks 1 jan. 1683 kwam mr. Jan Willems, de nieuwe schoolmeester en organist. Ook zijn voorgangers waren organist geweest. Roordahuizum had reeds vóór de hervorming van 1580 een orgel in de kerk. In 1564 was Jurjen Syurdtz. organist te Roordahuizum; in 1569 was hij rechter en organist en tevens bijzitter van Idaarderadeel; ook in 1573 wordt hij als organist genoemd. In 1577-1578 is mr. Claas "onse organist".^a Als het orgel met de hervorming is weggenomen, was het er in elk geval in 1597 reeds weer: toen werd het geprobeerd door Jan Wijtzes en Gerlacus de secretaris van Bergum; mr. Wlcke had toen het orgel opgemaakt. In 1629 werd aan de "orgelmaecker mester Gijsbert te Leeuwarden" 100 gulden betaald. In 1646 ontving hij weer *f* 8 voor het opnemen van het orgel. In 1664 ontving mr. Willem Meinerts, organist te "Belkum", termijnen wegens verbetering van het orgel.

Schoolmeester Jan Willems was ook dorprechter en is hier in de zomer van 1699 overleden, nalatende een weduwe, wier naam niet vermeld wordt. Mr. Jan Willems was op 11 nov. 1693 door het gerechtshof van Friesland toegelaten als gezworen landmeter.

Op Allerheiligen 1699 kwam mr. Gerrijt Riemersma, geboren ca. 1683. Hij werd al spoedig tevens aangesteld tot dorpsontvanger, evenals zijn meeste collega's in de grietenij. Hij was ook dorprechter (in 1725 bijv.) In 1732 werd nog tijdens zijn schoolmeesterschap een nieuwe school gebouwd. Hij is hier in 1733 overleden.

Zijn opvolger was mr. Gerrit Muiselaar, schoolmeester en organist, hier in febr. 1734 gekomen, blijkbaar van IJlst. We vinden hem hier tot 1 aug. 1738, toen hij naar Sneek vertrok als stadsschoolmeester en organist met Grietje Nappius, zijn huisvrouw.

In febr. 1739 kwam mr. Johannes Ruardi, van Finkum. Hij was weer uit een echte schoolmeestersfamilie: zijn vader was schoolmeester te Oudega (Sm.), zijn broers Hendrik en Sijbren resp. te Finkum en Buitenpost, zijn zoon Ruurd weer te Oudega (Sm.). Zijn vrouw Wijpkjen Obbes Westra was een dochter van de Stiensers schooldienaer; zij overleefde hem, toen hij hier in de nazomer van 1746 overleed. Hij liet een minderjarige zoon Obbe Johannes Ruardi na.

In nov. 1746 werd Hermanus van Sandbergen uit Leeuwarden hier schoolmeester en organist. Hij was omstreeks 1716 geboren. Zijn vrouw heette Sietske Everts. Hij hertrouwde hier op 20 febr. 1757 met Tietje Jacobs. Hij heeft hier gestaan tot zijn dood, in het laatst van 1777. (In 1786 was Antje Beerends weduwe van wijlen de dorprechter Pieter Idzes Hoitema.)

Van 1778 tot 1786 was Hans Bander hier schoolmeester en organist, nog steeds op een traktement van 160 gulden met enige emolumenten, de schoolgelden en vrij wonen.

Zijn opvolger was in 1787 Otto Alderts Idzerda, die hier op 18 nov. van dat jaar trouwde met Tjeske Douwes, mede van Roordahuizum. Hij was een zoon van Aldert Bartles Idzerda, schoolmeester te Woudsend, en een broer van Frederik Alderts Idzerda aldaar, terwijl Hendrik Bartels Idzerda te Grouw zijn oom en Barthold Hendriks Idzerda te Dronrijp zijn neef was. Dus weer een echte schoolmeestersfamilie!

a Kerkvoogdij-rekeningen.

Ofschoon hij hier de veranderingen op onderwijsgebied, die het gevolg waren van de invoering van de Schoolwetten van 1801, 1803 en 1806, meemaakte, vinden we zijn naam niet vermeld onder die van hen, die een der vier rangen behaalden. In 1817 gingen 50 leerlingen in Roordahuizum naar school en bedroeg het traktement 200 gulden; ook was hij ontvanger van de directe belastingen, wat hem zo'n *f* 150 opleverde. In de eerder genoemde lijst omtrent de moraliteit en de ijver der onderwijzers (1822) worden beide bij deze schoolmeester "middelmatic" genoemd, met de aantekening: "manier van onderwijs en vorderingen der leerlingen slecht". Hij heeft op 1 juni 1823 afstand van de school gedaan. (Ene Folkert Idzera was herbergier en eigenaar van "De drie Romers" onder Roordahuizum. In 1843 verkocht hij deze herberg die toen voor weinige jaren nieuw was gebouwd.^a Was hij misschien een zoon van de meester?)

Van 1 juni 1823 tot 1 mei 1829 stond Hartog Wolff aan het hoofd van deze school, die toen naar Grouw overgeplaatst werd, waar we hem reeds hebben ontmoet. Op 27 maart 1824 werd de bouw van een nieuwe school aanbesteed. Het inkomen bedroeg in 1823 *f* 200, plus de schoolpenningen van 60 à 70 leerlingen en een woning.

In sept. 1829 kwam Sietze Eelkes Talsma van Wolsum. Hij was geboren in 1802 als zoon van de Hijumer meester Eelke S. Talsma, een vooruitstrevend man in zijn tijd, van wie de schoolopziener Van der Plaats getuigt in een rapport: "Hij volgt de nieuwe methode". Door die vader opgeleid, haalde hij in 1818 en 1820 als kwekeling te Hijum resp. de 4e en 3e rang. In 1822 kwam hij provisioneel, in 1824 vast te Wolsum, waar hij in hetzelfde jaar de 2e rang verkreeg. Hij is een van de weinigen geweest die de 1e rang verwierf, op 4 april 1837 namelijk. In totaal zijn er 12 Friese schoolmeesters geweest, welke die rang bezeten hebben. Zij behoorden volgens de termen van de wet tot "dezulken, die - boven en behalve eene grondige ervarenheid in onderscheiden vakken van het Lager Onderwijs, en inzonderheid in de grondbeginselen en beoefening eener oordeelkundige Leerwijze - in de Aardrijks- en Geschiedkunde goede bedrevenheid bezitten, met de Natuur- en Wiskunde wel bekend zijn, en in beschaafdheid van verstand uitmunten". De 2e rang eiste: "bedrevenheid in gewoon en kunstmatig Lezen (let op dit onderscheid!) een nette hand schrijven, recht verstaan van de Rekenkunde, zoo theoretisch als practisch, kennis van de voornaamste regelen der Nederduitsche taal en derzelve gronden, eenig begrip van Aardrijks- en Geschiedkunde en een genoegzame bekwaamheid en geoefendheid in het geven van een oordeelkundig onderwijs".

Hij was op 15 aug. 1824 getrouwd met Titia Jaarsma. Ze herdachten hier op 15 aug. 1864 hun 40-jarige huwelijk. Zij zou hem overleven. Bij D. Meindersma Wz. te Leeuwarden verscheen in 1850: "Handleiding tot het onderwijs in de Aardrijkskunde en Geschiedenis (...)", door S. Talsma, hoofdonderwijzer te Roordahuizum; prijs 20 cent. In april 1854 werd de intekening opengesteld op: "Bijdrage tot de Paedagogiek of ontwikkeling van Zielkundige, Paedagogische en Christelijke grondstellingen, enz." door S. Talsma.

De school telde in 1846 120 leerlingen; ondermeester was hier toen Wijtze Eppinga (weldra hoofd te Friens); kwekelingen waren Hendrik Annes van Gorkum en Dirk Jans Hoeneveld. In 1858 was K. van der Werf ondermeester, in 1862 Simon van Braam (geboren op 16 juni 1843) en in 1870 S. Nijdam Sz. Meester Talsma is hier op 11 maart 1865 op 63-jarige leeftijd overleden. Hij was sedert 1846 lid van het Friesch Genootschap geweest.

a *Leeuwarder Courant* 6 jan. 1843.

Op 1 juni 1865 trad zijn opvolger in functie: Thomas Durks van der Werf. Hij was na vergelijkend examen op 7 en 8 april, op 24 april 1865 benoemd. Hij werd geboren op 11 sept. 1833 te Gorredijk. Hij was daar kwekeling bij meester Brons (1849), ondermeester te Appelscha (1852), te Sneek, hoofd te Sijbrandaburen (1853) en Leek (1865). Hij bezat de 2e rang. Zijn (tweede) vrouw was Bokjen Piers Gosliga. Hij heeft velen opgeleid tot onderwijzer, o.a. de bekende landbouwkroniekschrijver A. Rauwerda, die hier van 1880-1881 ondermeester was. Hij ging op 1 okt. 1899 met pensioen en is op 9 juni 1902 te Leeuwarden overleden. Hij rust bij de kerk te Roordahuizum.

In 1887 was hier een nieuwe school gesticht, die in 1922 vergroot werd. In 1899 werd Jan Jentje Hornstra Gzn. naar hier overgeplaatst van Friens. Hij was geboren te Warga in 1856. Hij werd in 1882 hoofd van de school te Kubaard en in 1884 te Friens. Hij was een van de eersten die Friese lessen gaf op school en wel te Roordahuizum. Hij heeft enige naam gemaakt als Fries schrijver en schreef enkele novellen en kinderliedjes in het Fries. Zijn vrouw was Trijntje Bontjes Palsma. Hij was medewerker aan het Fries weekblad "Ut de âlde doaze" en "Fryslân". Hij was ook jarenlang (sedert 1887) hoofdbestuurslid van "it Selskip for Fryske taal en skriftekennisse"; in 1932 werd hij benoemd tot erelid. Hij ging in 1911 met pensioen en is op 27 sept. 1932 te Huizum overleden, oud 76 jaar. Hij is begraven te Wirdum.

Sedert 1 nov. 1911 was H. Gorter, eerder onderwijzer te Leeuwarden, hoofd van deze school. Hij ging op 1 nov. 1949 met pensioen. Hij werd toen opgevolgd door D.J. van der Meer van Ternaard. Meester Jan Gorter bleef te Roordahuizum wonen, waar hij reeds op 11 april 1952 op 65-jarige leeftijd is overleden.

6. Warga

De oudste bekende schoolmeester van Warga is Wietze Piers, die hier voorkomt in 1570 en in jan. 1571.^a In 1580 wordt in Reitsma's "Geestelijke opkomsten van Oostergo" geen schoolmeester van Warga bij name genoemd.

In maart 1603 was Reijner Hermssen schoolmeester in Warga.^b Hoe lang hij hier gestaan heeft, is niet bekend. In 1631-1632 komen hier voor Tijmen Joannes Stonebrinck en Trijntie Talings, echtelieden. Hij was een zoon van de schoolmeester van Zwichum, waar het echtpaar van 1633-1636 woont. Of hij te Warga schoolmeester was, is mij niet gebleken. In 1637 was mr. Anne Gosses schoolmeester en ontvanger te Warga; in sept. 1640 nog.^c Wegens het ontbreken van bronnen zijn de oudste gegevens omtrent Warga zeer fragmentarisch.

In mei 1646 was Stephanus Abrahami Plecker schoolmeester te Warga.^d Hij was een zoon van de Wargaaster predikant. Op 21 febr. 1647 trouwde hij te Wirdum met Siucke Douwes aldaar. Hij komt hier op 11 juli 1652 nog voor: Stephanus Plecker, schooldienaar en organist in Warga en Siucke Douwes zijn huisvrouw.^e Toen was hier dus reeds een orgel in de kerk. Omstreeks 1660, toen hij tevens dorprechter en ontvanger was, deed hij afstand van "'t lastig schoolamp" (zoals Foeke Sjoerds het noemt), doch bleef organist tot zijn overlijden in 1687 en ontving daarvoor 40 c.g. per jaar. Ook tot het laatst toe bleef hij ontvanger en dorprechter,

a Recesboek Idaarderadeel (1570); Leeuwarderadeel M 4 (1571).

b Idaarderadeel J 1.

c Classis acta Leeuwarden.

d Idaarderadeel R 2, fol. 429.

e Idaarderadeel R 4, fol. 195°.

benevens winkelier (in 1677 bijv.).^a (Omstreeks 1675 is een Sitse Hendriks Plecker hier kleermaker.) Zijn zoon (Vin)Sent Stephanus Plecker komt in het doopboek voor tussen 1679 en 1786; hij laat bijv. op 17 aug. 1679 een zoon Sijbren dopen.

In 1669 kwam te Westernijkerk als schoolmeester Willem Sijbesz. van Warga, die dat ambt hier waarschijnlijk ook bekleed heeft. Vanaf 1670 krijgen we zekerheid, daar van dat jaar af de kerkvoogdij-rekeningen bewaard gebleven zijn.^b In febr. 1670 was mr. Lucas Reinders (of L. Regneri) hier schoolmeester. Het traktement bedroeg 45 c.g. per jaar. Hij vertrok in mei 1671, waarschijnlijk naar Oosterwierum, waar hij althans in 1676 als schoolmeester voorkomt. In 1671 werd tot schoolmeester gestemd: Lucas Couperus, zoon van de Wargaster predikant Theodorus Couperus. De stemgerechtigde ingezetenen hadden op de stemming voor 12 gulden en 12 stuivers verteerd, natuurlijk op kosten van de kerk. Zijn vrouw was een dochter van Stephanus Plecker. Hun zoon Focke werd hier op 14 jan. 1677 door zijn grootvader ds. Theodorus Couperus gedoopt. Er volgden nog twee dochtertjes: Jancke in juni 1678 en Aaltje in sept. 1680. Mr. Lucas is na 11 nov. 1680 en vóór 1 mei 1681 overleden. Bij de jaarlijkse pencie (= traktement) groot 45 gulden, kwamen steeds enige emolumenten, o.a. 10 gulden voor elk winterhalfjaar 's avonds-8 uur-luiden; verder iets wegens schrijven voor de kerkvoogden, onderhoud van het uurwerk, leverantie van klokkentouw, enz. Ook pachtte mr. Lucas op 1 mei 1679 de "Dorpsdaalder op 't bier" voor 109 gulden, voor één jaar. Dat was een belasting van 1 daalder op de ton ingevoerd bier, ten bate van de kerkvoogdij. Die belasting werd toen dus, evenals enkele andere op levensmiddelen, verpacht.

Begin aug. 1681 kwam mr. Claes Douwes. Schipper Haye Idserts kreeg 2 gulden 10 st. voor het halen van van mr. Claes' goed, maar er staat niet bij waarvandaan. Het traktement bleef 45 gulden en 10 gulden voor het winterhalfjaar 's avonds 8 uur luiden. Na de dood van mr. Stephanus Plecker, werd mr. Claes ook organist; sedert febr. 1688 ontvangt hij daarvoor ook nog 40 gulden per jaar. Ontvanger werd evenwel Anne Tiercx IJsselstein, tevens kerkvoogd. In 1691 werd het orgel door mr. Jan Harmens te Berlikum vernieuwd. Mr. Claes Douwes was getrouwd met Hijlck Intes; hun zoons Inte en Douwe zijn hier resp. gedoopt op 6 maart 1689 en 22 okt. 1693. Hij is niet lang daarna overleden, vóór 1 dec. 1693. Toen ontving namelijk mr. Douwe Eelses te Idaard een half jaarpencie wegens Hijlck Clases weduwe van mr. Claes Douwes te Warga. (Hieruit zou men opmaken dat Claes Douwes een zoon was van mr. Douwe Eelzes te Idaard.) Zijn weduwe Hijlck ontving tot mei 1694 het traktement.

In febr. 1694 trad zijn opvolger in functie: mr. Jurjen (Georgius) Oevering, schoolmeester en organist. Het traktement bedroeg nu 45 gulden als schoolmeester, plus 40 gulden als organist, plus 10 gulden wegens avondluiden, plus 6 gulden voor onderhoud uurwerk; in totaal 101 gulden. Met zijn vrouw Jeltje van Popma woonde hij reeds te Warga. (Hij was blijkbaar een zoon van Hermanus Oeverinck, executeur van Idaarderadeel (in 1671 en aug. 1675 bijv.) en Geiske Jans echtelieden, die te Warga hadden gewoond.) Hij was omstreeks 1670 geboren. Hun zoon Reynold werd hier op 6 jan. 1692 gedoopt; hun dochter Fetje, genoemd naar zijn schoonmoeder, op 4 mei 1694. (Deze Reinolt Popma van Oevering is later organist van de Grote Kerk te Leeuwarden geworden.) Uit het tweede kerkvoogdij-rekenboek te Warga blijkt dat mr. G. Oevering tot mei 1706 de school bediend heeft. Daarna studeerde hij voor

a Classis acta Leeuwarden.

b Voor de vriendelijke gelegenheid tot inzage zeg ik collega K. de Vries en heren kerkvoogden hartelijk dank.

predikant en werd in 1722 als zodanig bevestigd de Britswerd-Wieuwerd.^a Hij is in 1755 overleden.

Op 6 mei 1706 werd mr. Petrus Cornelis Lautenbach hier benoemd als schoolmeester en organist. Hij was hier op 25 juni 1686 gedoopt als zoon van mr. Willem Lautenbach, chirurgijn en weldra ook dorprechter en in jan. 1693 ontvanger der schoorsteengelden. (Andere zoons waren: Dirck, gedoopt op 18 okt. 1696 en Cornelis, gedoopt op 17 mei 1703 en later (vóór mei 1729) getrouwd met Aaltje Wijgers.^b) Bij zijn aantreden werden school en schoolhuis wat nagezien, wat met enig timmerwerk aan de pastorie-schuur op 69 gulden 15 st. 8 penn. kwam. (Timmerman was Aesert Eelses.) P. Lautenbach kreeg op 5 nov. 1706 zijn eerste half jaar traktementen uitbetaald voor school- en orgeldienst, verschenen Allerheiligen 1706 en wel 50 gulden 10 st. Het vaste traktement was 101 c.g., daarbij kwam de opbrengst van tweemaal 3,5 pondemaat schoolland en 2 scharren; ook nog *f* 6 wegens voorzingen te Warstiens. Hij "stelde" zelf het orgel voor *f* 4 per jaar, sedert ca. 1715. Voor die tijd (in 1704 reeds en in 1714 nog) geschiedde dat door mr. Jan Harmens (te Berlikum) ook voor *f* 4 per jaar.

De vrouw van Petrus Cornelis Lautenbach heette Doetje Douwes; hun zoons Douw en Willem zijn hier geboren op 31 mei 1717 en 2 mei 1722. Laatstgenoemde overleed in 1723. Lange jaren heeft hij hier de school bediend; op 30 maart 1761 was hij hier nog in functie.^c Hij is op 30 dec. 1762 op 76-jarige leeftijd overleden.

In mei 1763 kwam Willem Augustijn Posthumus, met attestatie van Akkerwoude, met zijn huisvrouw Trijntje Posthumus. Ook hij was weer dorpsontvanger; op 6 juli 1796 komt hij nog als zodanig voor in de kerkvoogdij-rekeningen van Aegum. Hij is in 1796 blijkbaar wegens Oranjegezindheid afgezet, want in dat jaar is Ids Johannis Rosier hier als schoolmeester en organist. Meester W.A. Posthumus is op 22 nov. 1809 te Huizum overleden, oud 81 jaar.^d Ids Johannis Rosier trouwde hier op 29 okt. 1797 met Reino Jansdr. Ze vertrokken in 1806 naar Dokkum.

Zijn opvolger Hendrik Dirks Posthumus, geboren ca. 1774, kwam in juli 1806 van Steenwijkerwold. Zijn vrouw heette Aaltje Jans Karsten. Het inkomen bedroeg *f* 150 van de kerk en *f* 75 uit huur van landerijen, plus de schoolpenningen van 60 leerlingen à 8 st. per kwartaal, benevens vrije woning. In 1808 werd zijn inkomen door de ingezetenen met *f* 100 verhoogd. Hij behaalde in 1806 de 3e en in okt. 1809 de 2e rang. In de *Leeuwarder Courant* van vrijdag 1 en vrijdag 8 juli 1814 verscheen van hem de volgende advertentie:

"De ondergeteekende acht zich verplicht, het geëerd publiek te moeten mededeelen, dat Augustus Cornelis Braak, onlangs overleden te Warga, in leven Rentenier aldaar, tot aanmoediging der opvoeding en het onderwijs der Schooljeugd, aan den fungeerenden Schoolonderwijzer ter plaatse zijns overlijdens, bij Testament heeft gelegateerd een jaarlijksch inkomen van f 25, gedurende den tijd van 50 achtereenvolgende jaren. Hartelijk dank, dezen edeldenkende Kindervriend! wensch denzelven eene ruime belooning van den grootsten Menschenvriend (Christus). Stel denzelven ten voorbeeld aan alle weldenkende ingezetenen des lands, ten einde op deze of gene wijze, aan het opkomend geslacht en deszelfs onderwijzers te mogen dierbaar zijn.

-
- a T.A. Romein, *Naamlijst der predikanten* (Leeuwarden 1886-1888), p. 351-352.
b Idaarderadeel N 4, mei 1729.
c Testamenten EEE 9, fol. 208°.
d *Leeuwarder Courant*.

Warga, 24 Juni 1814
Hendrik Posthumus, Schoolonderwijzer."

In 1818 werd de school vernieuwd. Meester Posthumus is op 5 juni 1828 overleden. zijn gedrag en vlijt worden in de meergenoemde lijst van 1822 geroemd.

Op 8 dec. 1828 trad in functie Romke Riekeles Zetstra van Akkrum. Zijn vrouw heette J. van der Werf. Hij was ca. 1798 geboren en was in 1816 kwekeling te Huizum en in 1817 ondermeester te Heerenveen. In 1818 werd hij schoolonderwijzer te Midlum, in 1819 te Akkrum, waar hij in juli 1822 de 2e rang verkreeg. Op 9 juli 1836 werd te Warga een nieuwe school ingewijd. Daar gingen in 1846 ruim 120 kinderen heen; Wijbe van der Werf was er toen ondermeester. Meester Zetstra redigeerde het "Jaarboekje betreffende het Schoolwezen in de Provincie Friesland" (Leeuwarden, 1846 e.v.) Ook verscheen van de hand van hem en E. de Haan te Wirdum in 1852: "Beknopte Geschiedenis van Friesland, leesboek voor de Lagere School". In 1862 was Albert Kuipers hulponderwijzer aan deze school. Meester Zetstra ging op 1 jan. 1865 met pensioen.

Op 1 febr. 1865 kwam Heert Jacobs Dijkstra van Marssum. In 1869 was Alle Kooistra, geboren op 16 juli 1850, hier als hulponderwijzer. In 1869 was Hendrik Oosterling, geboren op 16 maart 1849, hier eveneens als hulponderwijzer. Mr. Dijkstra gaf normaallessen voor aankomend onderwijzers sedert 1871, benevens een cursus voor de hoofdakte. In 1882 was de school vergroot. In deze jaren gingen namelijk de scholen, die in Idaarderadeel steeds aan de hervormde gemeenten hadden behoord, aan de burgerlijke gemeente over. H.J. Dijkstra ging in 1895 met pensioen. In dat jaar werd hij opgevolgd door S. Boersma van Wartena, die op zijn beurt in 1904 werd opgevolgd door P. Ronner, die in 1907 hoofd van een school te Sneek werd.

In 1908 werd Lieuwe Sjrks van der Goot hoofd van deze school. Hij was op 22 sept. 1867 te Menaldum geboren. In 1924 ging hij met pensioen. Hij overleed op 8 jan. 1941 te Murmerwoude, alwaar hij ook begraven is. In 1924 werd D. Joustra van Huins benoemd als zijn opvolger. In 1929 werd de school vernieuwd. D. Joustra werd op 1 aug. 1936 hoofd van school 8a te Leeuwarden. Sedert 1 okt. 1936 was K.J. de Vries van Twijzel hoofd van deze school.

7. Wartena

In Reitsma's "Geestelijke opkomsten van Oostergo" wordt geen schoolmeester van Wartena met name genoemd. Wel wordt verklaard, dat de kosterie met 100 gld. is bezwaard, "ter cause de coster, oick dorprechter gewest hebbende, van de gemeente de schattinge opgeboert heft" (de belasting geïnd) en daarvan ongeveer 100 gld. schuldig gebleven was. Besloten was nu "vermit des costers armoet, de costerie te versetten, tot de 100 gld. van schattinge betaelt sint". De kerk zou dus de huren ontvangen tot de 100 gld. afbetaald was en de arme schoolmeester moest het zolang maar doen met de schoolpenningen. Jammer, dat de naam van deze geluksvogel niet genoteerd staat. Misschien is er enige tijd wel geen schoolmeester geweest. Maar omstreeks 1600 was er dan toch weer een, want bij resolutie van Gedeputeerde Staten van 19 juni 1602 werden de inwoners van Wartena geordonneerd om binnen 6 weken een nieuwe schoolmeester te kiezen. Van meer dorpen zijn omstreeks deze jaren dergelijke besluiten van Gedeputeerde Staten bekend: in de regel was dan de oude meester afgezet wegens roomsgezindheid. Dat kan ook best het geval zijn geweest; ook de oud-pastoor, die in 1580 niet tot de hervorming was overgegaan, woonde nog rustig in de pastorie, die hij eerst in

1607 heeft ontruimd.^a Misschien is de oude koster zo ook als schoolmeester blijven hangen, tot 1602 dan; maar zijn naam wordt in de resolutie niet genoemd.

In 1626 was Wijtze Jacobs dorprechter te Wartena; het is niet zeker of hij ook schoolmeester was.^b In mei 1618 was Sijne Giolts te Wartena schuldig aan Trijn Jansdr., weduwe van wijlen mr. Jentije Claes 46 gld. "ter cause van verschoten penningen".^c Was dit een schoolmeester?

De eerste schoolmeester die we hier met zekerheid kunnen noemen was Aucke Taeckelis in dec. 1630, toen hij 10 gulden van de Staten ontving "tot stuyr van zijn sobere staet".^d Hij was in 1610 nog te Aegum. Op 13 april 1639 komt hij nog als schoolmeester van Wartena voor.^e Zijn zoon Geert Auckes was schoolmeester te Finkum. Van diens weduwe ontving de kerkvoogd van Wartena in jan. 1677 25 gulden voor de armen van Wartena; het geld werd van Finkum gehaald. (Een dochter van mr. Aucke, Gelske Auckes, had het gelegateerd.) Hoe lang mr. Aucke hier gestaan heeft, is niet bekend.

Maar in 1655 werd het oudst bewaarde kerkvoogdij-rekenboek^f aangelegd, waarin we op de eerste bladzijde lezen: "1655 gheannoteert bij mij Scholmeister Saecke Aettes". Die was hier toen dus als schoolmeester en wordt als zodanig in april 1676 voor het laatst genoemd. Zijn laatste levensjaren brengt hij nog als schoolmeester te Aegum door. Hij kan te Wartena heel wel een aantal jaren vóór 1655 reeds gestaan hebben, maar wegens gebrek aan bronnen is dit niet te zeggen.

In de rekeningen wordt geen schoolmeesterstraktement verantwoord: er was kosterieland (later schoolland), waarvan de huur ten profijte van de meester kwam, als hij het land tenminste niet zelf gebruikte. In Wartena gebruikte de meester er zeker een gedeelte van: hij leverde althans "suype ende butter" aan de armen, in mei 1660 bijv. Alle jaren ontving hij van de kerkvoogden 5 à 7 gulden voor "kerkhemelen" en andere baantjes. Hij was geen dorprechter en ontvanger. Die baantjes werden bekleed door Andries Willems, die hier in 1655 dorprechter, bijzitter en ontvanger was. Na zijn overlijden in 1658 werd Jacob Alberts kerkvoogd en ontvanger van Wartena. Deze trouwde in 1675 met Antie Wijtzes van Rijperkerk en staat als zodanig ook vermeld op de dorpsklok. Deze nu heeft na de dood van mr. Saecke ook de school bediend, dus sedert 1676 en wel tot zijn dood in 1690. Want op 21 okt. 1690 was er inventarisatie ten sterfhuize van Jacob Alberts, schoolmeester en ontvanger van Wartena.^g Toen was zijn weduwe Jeltie Pijtters, waarmee hij dus in tweede huwelijk verbonden geweest moet zijn. In 1675 was het "Costerijehuis ende schole opnieuw met reid gedekt", kosten 11 gulden.

Zijn opvolger was mr. Claes Swart, die in juni 1691 tevens als dorprechter van Wartena voorkomt. In 1692 was hij ook collecteur of ontvanger. Omstreeks jan. 1693 zijn hier getrouwd: Claes Jansen, schoolmeester te Wartena, en Aefke Steffensdr. van Menaldum.^h De

a J. Reitsma, *Register van de Geestelijke opkomsten van Oostergo* (Leeuwarden 1888), p. 16.

b Idaarderadeel J 3.

c Idaarderadeel R 4.

d Ordonantieboek.

e Idaarderadeel R 2, fol. 135.

f Voor de vriendelijke gelegenheid tot inzage bedank ik ds. Meyer Drees zeer.

g Inventarisatieboek Idaarderadeel.

h Trouwboek Menaldum.

meester blijkt dus Claes Jansen Swart te heten. Hij is in 1694 naar Oudkerk vertrokken. Daar hij reeds huur van de schoollanden gebeurd had, betaalde hij in mei 1695 daarvan 15 gulden aan de kerkvoogden van Wartena terug. De vacature duurde een jaar.

Op 8 febr. 1695 ontving een zekere Jan Gerrijts 7 gulden "voor 't avonds achtuijrluijden" en 4 gulden "voor 't te wacht nemen van de clock en uijrwerck, doen de schoole vacant was door vertreck van mr. Claes Swart". Daar dit de beloningen voor een jaar waren, is mr. Swart dus omstreeks febr. 1694 vertrokken. Deze Jan Gerrijts nu werd in jan. 1695 tot schoolmeester gestemd; hij woonde reeds te Wartena en was ook weer collecteur (in mei 1695 bijv.), doch is spoedig daarna overleden, want op 18 juli 1695 werd aan Jeltje, weduwe van wijlen de ontvanger Jacob Alberts 1 gl. 11 st. betaald "wegens 't wachtnemen van de clock etc. doen de schoole vacant was door de doot van Jan Gerrijts".

De nieuwe schoolmeester was mr. Joannes Rooder, die hier in sept. 1695 in functie was, ook als dorprechter. Ook moest hij weer klokluiden voor 7 gulden in het jaar. Hij komt hier in maart 1697 voor het laatst voor, ook als ontvanger.

In 1697 (vóór 30 sept.) werd tot schoolmeester en dorprechter gestemd mr. Daniël Petrus Stelma. Haye Idserts, schipper, kreeg 2 gl. 10 st. wegens het halen van mr. Daniel. (Jammer genoeg staat er niet bij waarvandaan.) Jeltie Pijtters had tijdens de vacature weer de klok geluid en het uurwerk waargenomen. Ook deze meester was weer ontvanger en van sept. 1712 tot sept. 1717 tevens kerkvoogd. Maar in 1719 kwam er een geschil tussen de meester en de kerkvoogden; wat het was, worden we uit de rekenboeken niet gewaar. Maar mr. Daniël verdween van het toneel en in nov. 1719 ontvangen de kerkvoogden de huur van de schoollanden en reeds in jan. 1719 had de dorprechter Faber van Warga "mr. Stelma zijn Plaats" moeten opzeggen; ook wordt hem een dagvaarding betekend. In april 1720 brengen kerkvoogden reiskosten naar Menaldum in rekening "wegens de saak van mr. Stelma", in juli nog eens weer en in april 1721 is er een uitgaafpost van 90 gulden "wegens accoord met Daniël Stelma gemaakt". Intussen was de school in 1720 weer wat opgetimmerd. (Dit gebeurde slechts als er een nieuwe meester kwam.) Dat het er heftig toegegaan was, blijkt uit de ontvangpost in de rekening van 2 gl. 16 st., die iemand had moeten betalen "wegens het inslaan der schooleglazen".

Omstreeks mei 1721 werd tot schoolmeester, ontvanger en dorprechter gestemd Baucke Alberts Wartena. Tijdens de vacature had ds. Couperus' zoon Lucas voorgezongen in de kerk, waarvoor hij 12 gulden ontving. (Ds. Petrus Theod. Couperus stond te Warga c.a. van 1685 tot 1735.) Mr. Baucke was omstreeks 1697 geboren en was ingezetene, waarop de naam reeds wijst. In 1722 reeds werd hij gekozen tot kerkvoogd (tot nov. 1741 bediende hij dit ambt), in 1724 was hij ook diaken. Hij luidde de klok en was weer ontvanger, evenals zijn voorgangers. Bij de oproerige beweging in Friesland in 1748, tegen de drukkende belastingen en de wijze van verpachting daarvan, was hij een der zgn. "Doelisten" die te Leeuwarden samenkwamen, eerst in de Grote Kerk, later in de Doelen en wier voorstellen tot verbetering mede hebben geleid tot het bekende "Reglement Reformatoir" van 1748.^a Het is hier niet de plaats op deze beweging nader in te gaan, maar dat mr. Baucke daarheen werd afgevaardigd voor Idaarderadeel is een bewijs, dat hij een man van betekenis was in zijn dorp in die tijd. In 1738 waren er evenwel klachten over hem geweest bij de Classis: zijn vrouw (de naam wordt niet

a Zie o.a. J. Dotingh, *Het verwardt Friesland* (Leeuwarden 1749); *Een dagverhaal van Jhr. Johan Vegelin van Claerbergen* (1899); C.J. Guibal, *Democratie en oligarchie in Friesland tijdens de republiek* (Assen 1934).

genoemd) zou rooms geweest zijn en haar kinderen "bij den Paap" hebben laten dopen.^a Het gebeurde echter buiten weten van de meester, in het geheim, 's nachts!

In 1743 werd een nieuwe "Schoolhuizinge" (= school met woning onder één dak) gemaakt; kosten 5 à 600 gulden. Meester Baucke heeft hier tot zijn dood, op 23 april 1752, gestaan. Zijn opvolger was de afgedankte grietmansknecht Sijbren Uiltjes Visker, schoolmeester, kloklouder, dorprechter, collecteur. Hij was omstreeks 1721 geboren en trouwde hier op 9 dec. 1753 met Sietske Ulbes, mede van Wartena. In 1755 werd hij tot kerkvoogd gestemd, welk ambt hij jarenlang bediend heeft (in 1764 nog). In 1756 werd 3 mad schoolland verkocht; uit de koopschat werd een obligatie van 900 c.g. aangekocht, waarvan de meester de rente toekwam; in 1764 nog eens 9 mad; de meester kreeg voortaan de rente van een obligatie van 1500 gulden.

Over de storm die op Pinkstermaandag 4 juni 1770 in zijn dorp grote verwoestingen aanrichtte, schreef hij een uitvoerig verhaal, dat opgenomen is in het *Leeuwarder Nieuwsblad* van 14 maart 1936: "De cycloon van Wartena". Hij heeft tot 1796 de school bediend. Zijn naam komt voor op een der gebrandschilderde ramen van de kerk in Wartena (in 1781 gebouwd).

In 1796 werd zijn zoon Ulbe Sijbrens Visker tot schoolmeester gestemd. Hij was hier gedoopt op 27 dec. 1761. In 1817 waren er 34 leerlingen, in 1846 ruim 50; toen was Hendrik de Vries ondermeester, die toen de 3e rang bezat. Het inkomen voor de schoolmeester kwam nog steeds in hoofdzaak uit schoolland. Op 24 febr. 1821 werd de bouw van een nieuwe school aanbesteed door de grietman en assessor van Idaarderadeel. Ulbe Sijbrens Visker was ongehuwd en leefde met zijn zuster en dreef ook een boerderij.^b Toen in 1844 deze zuster stierf, deed hij de boerderij aan kant. Op 22 okt. 1844 hield notaris Stoffels te Grouw boelgoed ten huize van de "Onderwijzer der Jeugd Ulbe Visker te Wartena: 8 koeien, 2 rieren, 2 kalven, 13 koesäten, best gewonnen hooi en eenige boeregereedschappen (koperen kaasketels, houten emmers en aden, molkenvaten, enz.)". Hij stond hier, zonder ooit enige rang behaald te hebben, tot dec. 1847, toen hij in de ouderdom van 86 jaar overleed op 25 dec. 1847. Hij was meer dan 50 jaar kerk- en armenvoogd van Wartena geweest. De overlijdensadvertentie was getekend door zijn zwager Gerrit W. Feenstra. Vader en zoon hadden dus samen de school bijna een eeuw bediend.

In het laatst van 1848 kwam meester Harmen van Loon van Poppingawier. Hij was in 1840 kwekeling te Rauwerd, in 1842 ondermeester te Sint Annaparochie en sedert 1843 hoofd te Poppingawier. Daar had hij in 1847 de 2e rang behaald. Het inkomen wordt in 1848 nog opgegeven als: ca. *f* 300 uit landerijen, *f* 57 rente (zie boven), de schoolgelden (ca. *f* 50) en vrije woning. Verder ontving hij nog *f* 5 van de kerk te Wartena voor luiden en oppassen van de klok en *f* 10 van de kerk te Warstiens voor het voorzingen aldaar. Zoals men weet, hielden na de invoering van de Wet op het Lager Onderwijs van 1857 de schoolgelden op deel uit te maken van de onderwijzerstraktementen: ze kwamen aan de gemeente, die de salarissen daarvoor verhoogde.

a Classis acta Leeuwarden, 3 maart 1738; S. Cuperus, *Kerkelijk leven der hervormden in Friesland* (Leeuwarden 1920), dl. 2, p. 133.

b In de *Leeuwarder Courant* van 6 en 13 nov. 1937 vertelt mr. E. Zwart, één van zijn opvolgers, een aantal aardige bijzonderheden over Ulbe S. Visker.

Op 25 mei 1850 trouwde mr. Harmen van Loon met Eke Luitzens Jager, een dochter van L.J. Jager en Zuster Wijtzes Brouwer. Op 7 maart 1851 kregen zij een zoon, op 4 juni 1853 werd hun dochter Zuster geboren en op 9 sept. 1858 kregen zij opnieuw een dochter.

In 1882 is hier een nieuwe school gebouwd. Ook omtrent de schoollanden werd een overeenkomst getroffen. Meester H. van Loon ging in 1889 met pensioen en is hier op 6 febr. 1912 overleden in de hoge ouderdom van 88 jaar.

Van 1889 tot 1893 was D.R. Douma hoofd van deze school. In 1889 kwam er een nieuw schoolhuis. Van 1893 tot 1895 was S. Boersma hier als hoofd, toen werd hij overgeplaatst naar Warga.

In 1895 werd Eliza Zwart benoemd als hoofd van de school en tevens koster en organist. Hij was geboren op 4 nov. 1857 te Warga en werd op 15 maart 1877 onderwijzer te Lekkum, nadien onderwijzer te Giekerk, Warga (1882) en Wartena. Hij ging in 1920 met pensioen, doch bleef tot zijn 84e jaar (1942) organist. Eliza Zwart is op 4 juni 1952 overleden, oud 94 jaar, sinds 26 febr. 1910 weduwnaar van Wopkje J. de Boer.

Op 1 jan. 1921 werd J. van Tuinen hier aangesteld. Hij was in 1881 te Weidum geboren en was onderwijzer te Blokzijl (1904) en Franeker (1906). Op 1 sept. 1924 vertrok hij naar Heerenveen. Hij is op 3 juli 1939 overleden. In 1924 werd H. Smeding hoofd van de school te Wartena. Op 1 juni 1938 werd hij hoofd van een school te Bolsward. Zijn opvolger werd toen J. de Haan, onderwijzer te Grouw. Hij was een oomzegger van de gebroeders J., W. en J. de Haan, respectievelijk hoofd te Leeuwarden, Gorredijk en Joure. Hij vertrok in 1944 naar Akkrum en werd toen opgevolgd door Y. Kalsbeek van De Veenhoop.

Bijzonder onderwijs

Te Warga is in 1923 een rooms-katholieke school gesticht met als hoofd J.D. Brada.

Te Wartena werd op 5 nov. 1896 een school voor chr. nat. onderwijs geopend met als hoofd H. Westra, eerder onderwijzer te Beetgum. In 1901 vertrok hij naar Haulerwijk. Op 1 maart 1902 werd Joh. Wittermans, geboren op 23 juni 1867 te Heeg, benoemd als hoofd. Hij was eerder onderwijzer te Heeg (1885) en te Hoogeveen (1892). Op 1 juni 1932 ging hij met pensioen en vestigde zich in Bergum, alwaar hij in juni 1939 is overleden. Op 1 juli 1932 werd A. Bergsma van Nijkerkerveen aangesteld als hoofd. In 1947 werd hij onderwijzer te Vriezenveen. In dat jaar kwam zijn opvolger: Th.J. de Vries, onderwijzer te Amsterdam. In sept. 1950 werd er een nieuwe school in gebruik genomen. Op 1 juni 1952 werd De Vries hoofd van een school te De Lier. Op 1 juli 1952 werd F. Visser, onderwijzer te Barneveld, benoemd als hoofd van deze school te Wartena.

Bijlage

Ingekomen stukken Idaarderadeel, 20-II-1704, betreffende het "cathegiseren" door de schoolmeester.

20 Febr. 1704

Aanschrijving van Ged. St. van Friesland (G. van Burmania, A. van Wijckel) aan den Grietman van Idaarderadeel.

Edele, veste. lieve, besondere,

*Wij hebben op 't geremonstreerde door de Deputatien Synodi Leovariana ad causas in conformite van de artlen. der Synoden gehouden tot Harlingen en Lw. en tot voortsettinge vande kennisse van de Leere der Waarheit, goedgevonden U. Ed. aan te schrijven om in U. Ed. district die efficacieuse voorsieninge te doen en ordre te stellen, dat de schoolmrs. twemaal of ten minsten eenmaal des weex de kk. cathegiseren over de gronden der waarheit en alle maandags ondersoecken ofde kk. de praedicatien en cathegisatien die Sondachs geschiet sijn, hebben bijgewoont.
Waartoe ons verlatende, sijt Godt bevolen.*

*Leeuwarden, den 20 Febr. 1704
U.Ed. goede vrunden
De Gedep. Staten van Friesland.*